

ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΝΕΟΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΟΝ ΚΑΤΑΛΟΓΟ ΤΩΝ ΑΡΓΟΝΑΥΤΩΝ (ΑΠΟΛΛ. ΡΟΔ. ΑΡΓ. 1.23-233)

Ο κατάλογος ανθρωπωνυμίων*, θεωνυμίων και τοπωνυμίων συνιστά αναπαλλοτρίωτο χαρακτηριστικό της προφορικής ραψωδικής παράδοσης· από εκεί κληροδοτήθηκε στην *Ιλιάδα* (κυρίως όπως απαντά στον *Κατάλογο Νεών*) και την *Οδύσσεια* (στον κατάλογο των ηρωίδων από τη *Νέκυια*), αλλά και στον Ησίοδο (λ.χ. στις απαριθμήσεις θεωνυμίων στη *Θεογονία* και ως δομική αρχή στις *Ηοίες*). Στη συνέχεια ο κατάλογος αυτονομήθηκε από το έπος και εντάχθηκε στη λυρική και τη δραματική ποίηση, ενώ αξιοποιήθηκε από τους ελληνιστικούς ποιητές ως το κατεξοχήν όχημα για την εισαγωγή λόγων στοιχείων στον ποιητικό λόγο¹. Ο Απολλώνιος ο Ρόδιος επανέφερε τον κατάλογο στο φυσικό του περιβάλλον, δηλαδή στην εξαμετρική φόρμα του έπους, και κυρίως στην αρχική του λειτουργία: στα *Αργοναυτικά* ο κατάλογος (1.23-233) συστήνει έναν προς έναν τους Αργοναύτες στον αναγνώστη, όπως ακριβώς συστήνονται οι αρχηγοί του ελληνικού και του τρωικού στρατεύματος στο Β της *Ιλιάδας*. Και ενώ φαινομενικά μιμήθηκε τον ιλιαδικό κατάλογο, κατ' ουσίαν ανέτρεψε το ομηρικό του πρότυπο· τη νεότερη αυτή ανατροπή του ομηρικού μοντέλου θα ανιχνεύσουμε στη συνέχεια.

Θεμελιώδης είναι η ανάλυση του J. F. Carspecken, που σε άρθρο του το 1952 επεσήμανε τη σχέση του αργοναυτικού καταλόγου με το ομηρικό του πρότυπο, διαπιστώνοντας μάλιστα ότι κοινό τους στοιχείο είναι μεταξύ άλλων και η έμφαση στα ατομικά χαρακτηριστικά των ηρώων. Παρατήρησε ωστόσο ότι ο Απολλώνιος διαφοροποιήθηκε ως προς την ποικιλία των αφηγηματικών μέσων που χρησιμοποίησε, καθώς «επιχείρησε να αντιμετωπίσει τον κατάλογο ως ποίηση με μια ιδιαίτερη ομορφιά και ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον πέρα από τα οποιαδήποτε λόγια και δυσνόητα δε-

* Ευχαριστώ τον καθηγητή Θ. Δ. Παπαγγελή για τις εύστοχες επισημάνσεις του σχετικά με τη νεότερη διάσταση του αργοναυτικού καταλόγου.

1. Για την ιστορία και τα χαρακτηριστικά του καταλόγου στην αρχαία ελληνική ποίηση βλ. τη μάλλον ξεπερασμένη και γενική διατριβή του H. Trüb, *Kataloge in der griechischen Dichtung*, Zürich 1952 και τη νεότερη διατριβή του W. Kühlmann, *Katalog und Erzählung. Studien zu Konstanz und Wandel einer literarischen Form in der antiken Epik*, Diss., Freiburg 1973.

δομένα που μπορεί να περιλαμβάνει, συγγράφοντας στην πραγματικότητα ένα ποιητικό σχόλιο και μια κριτική του Καταλόγου Νεών»². Το 1954 ο P. Haendel μελέτησε τις αποκλίσεις του Απολλωνίου από τον παραδεδομένο μύθο ως προς τα γενεαλογικά και ανεκδοτολογικά δεδομένα που συνδέονται με ορισμένους Αργοναύτες. Στοιχείο νεοτερικότητας θεώρησε ο Haendel την αποδέσμευση του αργοναυτικού καταλόγου από τους τυποποιημένους ομηρικούς λογότυπους και την επένδυσή του με υφολογική ποικιλία³. Με τον G. Lawall το ενδιαφέρον μετατοπίστηκε από τον καθαυτό κατάλογο στην παρουσίαση των ελασσόνων χαρακτήρων και στις αρετές που αυτοί αντιπροσωπεύουν· όπως υποστήριξε, ο κατάλογος του Απολλωνίου περιλαμβάνει όλους εκείνους τους τύπους του μυθικού ηρωισμού που έρχονται σε αντίθεση με τη γήινη και αποηρωποιημένη προσωπικότητα του Ιάσονα⁴. Στην ίδια κατεύθυνση κινήθηκε ο H. Fraenkel, που μίλησε για ζωηρή σκιαγράφηση των ηρώων, αλλά και ο C. R. Beye, που εντόπισε τη συμβολή του Απολλωνίου στην ανάδειξη των ατομικών γνωρισμάτων, χάρη στα οποία ο ανώνυμος ήρωας αντικαθίσταται από έναν ζωντανό χαρακτήρα με τις δικές του αρετές και την προσωπική του ιστορία⁵. Άλλοι μελετητές στράφηκαν στην ανάλυση των δομικών αρχών του αργοναυτικού καταλόγου: ο D. N. Levin και συστηματικότερα ο J. J. Clauss εξήγησαν τη δομή του με βάση γεωγραφικά και θεματικά κριτήρια· ιδιαίτερα μάλιστα στη γεωγραφική δόμηση κατά το πρότυπο του περίπλου αναγνώρισαν τη σημαντικότερη οφειλή του αργοναυτικού καταλόγου στο ιλιαδικό μοντέλο⁶. Ο κατάλογος των Αργοναυτών απασχόλησε και όσους μελέτησαν την καταλογική τεχνική εν γένει. Ειδικότερα ο H. Trüb επεσήμανε την αλεξανδρινή φυσιογνωμία του ως προς δύο παραμέτρους: την αναγωγή στην προομηρική φόρμα του καταλόγου ηρώων, η οποία είναι τυποποιημένη και αυτονομημένη από την πλοκή, και τη σύνταξή του στο πλαίσιο της νεοτερικής λογιόσύνης⁷. Για τον J. Gassner ο Απολλώνιος βρίσκεται στο μέσον της εξέλιξης από τον

2. J. F. Carspecken, «Apollonius Rhodius and the Homeric Epic», YCS 13 (1952) 58.

3. P. Haendel, *Beobachtungen zur epischen Technik des Apollonios Rhodios*, München 1954, σσ. 15-26.

4. G. Lawall, «Apollonius' Argonautica: Jason as Anti-hero», YCS 19 (1966) 119-169.

5. H. Fraenkel, *Noten zu den Argonautika des Apollonios*, München 1968, σσ. 40-45, και C. R. Beye, *Epic and Romance in the Argonautica of Apollonius*, Carbondale 1982, σσ. 22-23 και 77-99.

6. D. N. Levin, *Apollonius' Argonautica Re-examined, I: The Neglected First and Second Books* [Mnemosyne, Suppl. 13], Leiden, Brill, 1971, σσ. 24-28· J. J. Clauss, *Allusion and the Narrative Style of Apollonius Rhodius: A Detailed Study of Book I of the Argonautica*, Diss., Berkeley 1983, σσ. 19-30, και του ίδιου, *The Best of the Argonauts: The Redefinition of the Epic Hero in Book One of Apollonius' Argonautica*, Berkeley 1993, σσ. 26-36.

7. H. Trüb, *ό.π.*, σσ. 40-43.

Όμηρο ως τον Βιργίλιο· ο αργοναυτικός κατάλογος σημειώνει τη μετάβαση από την απαρίθμηση στην αφήγηση, μια τεχνική που τελειοποιείται στους καταλόγους της *Αινειάδας*⁸. Τέλος ο W. Kühlmann αντιμετώπισε τον κατάλογο ως στιλιστική σύμβαση του ομηρικού έπους, και, κατά την άποψή του, η συμβολή του Απολλωνίου σε αυτόν έγκειται στον εμπλουτισμό του με γεωγραφικά, γενεαλογικά και μυθολογικά δεδομένα⁹.

Η έρευνα δεν κατόρθωσε ωστόσο να προσδιορίσει με ακρίβεια ποια είναι η καινοτομία που εισάγει ο Απολλώνιος σε σχέση με τον συμβατικό επικό κατάλογο. Αυτό που λείπει από τον *Κατάλογο Νεών* είναι η ένταξη των πρωταγωνιστών στον χώρο, στον χρόνο και στα βιωματικά τους συμπεραζόμενα – με δυο λόγια η ανάδειξη της μοναδικότητας κάθε ήρωα όπως απαντά στα *Αργοναυτικά*· άρα το κύριο σημείο διαφοροποίησης του Απολλωνίου από το ομηρικό του πρότυπο έγκειται στη μετατροπή της μονότονης καταλογικής *απαρίθμησης* βάσει τυποποιημένων λογότυπων σε μια ποικιλιμένη αλλά ασυνεχή *αφήγηση*, αποτελούμενη από χαλαρά αρθρωμένα μεταξύ τους αφηγηματικά στιγμιότυπα¹⁰. Έτσι τα κεντρικά ερωτήματα του άρθρου, που αντιστοιχούν σε ισάριθμα κεφάλαια, συνοψίζονται στα ακόλουθα:

1. Ποιους αφηγηματικούς τρόπους αξιοποιεί ο Απολλώνιος στον κατάλογο των Αργοναυτών;
2. Ποια είναι η σχέση του αργοναυτικού καταλόγου με τους ηρωικούς καταλόγους της *Ιλιάδας*;
3. Με ποιους τρόπους σκιαγραφείται η αργοναυτική ομάδα και πώς επαναπροσδιορίζεται το ηρωικό ιδεώδες μέσα από τον αργοναυτικό κατάλογο;
4. Ποιες καινοτομίες επιφέρει στον παραδοσιακό κατάλογο ο Απολλώνιος βάσει της ελληνιστικής ποιητικής;

8. J. Gassner, *Kataloge im römischen Epos. Vergil-Ovid-Lucan*, Diss., Augsburg 1972, σσ. 5-15.

9. W. Kühlmann, *ό.π.*, σσ. 158-167.

10. Δεν θεωρούμε ωστόσο ότι ο αργοναυτικός κατάλογος αποτελεί μια ολοκληρωμένη αφήγηση ή ότι προωθεί την πλοκή. Όπως σημειώνει ο H. Fraenkel, *ό.π.*, σσ. 40-41, ο αφηγηματικός χρόνος δεν φαίνεται να προωθείται από το ένα στο άλλο χωρίο του καταλόγου ούτε στο εσωτερικό τους· ο ίδιος μελετητής παραδέχεται όμως παράλληλα (*ό.π.*, σ. 40, σημ. 37) ότι τόσο οι στ. 124-131 σχετικά με την προσέλευση του Ηρακλή στο λιμάνι της Ιωλκού όσο και τα βιογραφικά ανέκδοτα αποτελούν εξαιρέσεις στον παραπάνω κανόνα. Περισσότερο κατηγορηματικός ως προς την ένταξη του αργοναυτικού καταλόγου στα περιγραφικά – σε αντίθεση με τα αφηγηματικά – τμήματα του έπους είναι ο P. H. Gummert, *Die Erzählstruktur in den Argonautika des Apollonios Rhodios*, Frankfurt am Main 1992, σσ. 99-102.

1. Η αφηγηματική μορφή του καταλόγου

Οι κατάλογοι του ηρωικού έπους, όπως αυτό αρτιώνεται στην *Ιλιάδα*, περιλαμβάνουν κατά κανόνα ονόματα ηρώων που απαντούν είτε σε συναθροίσεις ή μονομαχίες είτε σε απογραφές στρατιωτικών δυνάμεων, είτε σε γενεαλογικές και μυθολογικές παρεκβάσεις¹¹. Τα Αργοναυτικά, που θεματικά τουλάχιστον διεκδικούν τον τίτλο του ηρωικού έπους, διότι εξιστορούν κλέα ανδρών, αρχίζουν με έναν τέτοιο κατάλογο. Μετά το επικό προοίμιο προς τον Απόλλωνα (1.1-4) και την παράθεση της προϊστορίας της αργοναυτικής εκστρατείας με αφορμή την αποστολή που ανέθεσε ο Πελλίας στον Ιάσονα (5-17), προαναγγέλλεται ο κατάλογος των ηρώων με την επίκληση στις Μούσες (18-22) και ακολουθεί η σύσταση των Αργοναυτών σε 200 στίχους (23-227), η οποία απολήγει στην αιτιολόγηση της προσωνυμίας Μινύαι (228-232) και στη λακωνική παρουσίαση του πρώτου Αργοναύτη, του Ιάσονα (232-233).

Ο αργοναυτικός κατάλογος διαιρείται συνήθως σε 36 ενότητες-παραγράφους, στις οποίες συστήνονται μεμονωμένα ή σε ομάδες 55 Αργοναύτες και επιπλέον δύο ήρωες, ο Θησέας και ο Πειρίθους, που δεν συμμετέχουν στην εκστρατεία¹². Προτού επιχειρηθεί η αναγωγή του αργοναυτικού καταλόγου στην παραδοσιακή τυπολογία του καταλόγου ηρώων, είναι απαραίτητη μια σχηματική ανασύνθεση της αφηγηματικής μορφής του. Διακρίνονται τρεις βασικές κατηγορίες ανάλογα με τους αφηγηματικούς τρόπους και το περιεχόμενο της εκάστοτε ενότητας, η περιγραφή, η αφήγηση και το σχόλιο.

Α. Περιγραφή: Περιλαμβάνει τα στοιχεία ταυτότητας κάθε ήρωα και χαρακτηρίζεται από παράθεση δεδομένων χωρίς αφηγηματική εξέλιξη. Τα περιγραφικά τμήματα αναγνωρίζονται από την υπερίσχυση των κυρίων ονομάτων, των τοπωνυμίων, των πατρωνυμίων και των επιρρημάτων καταγωγής ή προέλευσης και από τη χρήση αφηρημένων ουσιαστικών.

Α.1. Όνομα: Στη συντριπτική πλειονότητα των περιπτώσεων το όνομα του ήρωα δηλώνεται σε ονομαστική και παρατίθεται στην αρχή κάθε ενότητας μαζί με ένα ρήμα κίνησης (35 ἤλυθε δ' Ἄστερίων, 40, 45, 49, 52,

11. Στο είδος του ηρωικού καταλόγου ανήκουν εκτός από τους ομηρικούς (*Κατάλογος Μυρμιδόνων*, *Κατάλογος Νεών*, *Τειχοσκοπία*, *Επιπώλησις*) και τραγικοί κατάλογοι (*Αισχ. Επτ.* 375-676, *Ευρ. Φοίν.* 119-192 και 1104-1140, *Ι.Α.* 164-302, *Ικ.* 860-908). Βλ. H. Trüb, ό.π., σσ. 13-40, και για τους ομηρικούς ηρωικούς καταλόγους W. Kühlmann, ό.π., σσ. 41-54.

12. Ο Απολλώνιος ήταν υποχρεωμένος να απαριθμήσει τουλάχιστον 50 ήρωες που θα καταλάμβαναν τους πάγκους της Αργώς (J. F. Carspecken, ό.π., 43-44). Η σύγκριση των διαφόρων αργοναυτικών καταλόγων με αυτόν του Απολλωνίου ως προς τους συμμετέχοντες στην εκστρατεία έγινε από τον O. Jessen, *Prolegomena in Catalogum Argonauticorum*, Berlin 1889 (το σημειώνει ο J. F. Carspecken, ό.π., 43, σημ. 21).

54, 57, 65, 74, 77, 93, 94, 105, 115, 131, 134, 139, 156, 164, 172, 187, 188, 207) ή με έναν συμπλεκτικό σύνδεσμο, όταν πρόκειται για περισσότερους ήρωες (52, 71, 86, 95-96, 118-119, 146-147, 151, 161, 176, 179, 191, 201-202, 211, 224-226)· σπανιότερα το όνομα τίθεται σε γενική (23 *Ὀρφῆος μνησώμεθα*, 122) ή σε αιτιατική (69-70 *Ἄκτωρ υἷα Μενοίτιον ... ὤρσεν*, 101, 146-147, 232) και άπαξ σε δοτική (103 *Πειρίθω*).

A.2. Γενεαλογία: Η αναφορά στο πατρωνύμιο ή το μητρωνύμιο κάθε ήρωα είναι τυπολογικά και συντακτικά πλουσιότατη. Έτσι τα γενεαλογικά ονόματα μνημονεύονται σε γενική (51-52 *Ἑρμείαιο / υἷες*, 56, 67, 72-74, 87, 96, 118, 148, 163, 176, 185, 202, 208, 225), σε ονομαστική (με το όνομα του ήρωα σε αιτιατική 69-70 *Ἄκτωρ υἷα Μενοίτιον ... ὤρσεν*, 77-78, 97, 146, 157-158, 164, 232-233), ενσωματώνονται σε πατρωνυμικά σε -(ί)δης (41 *Εἰλατίδης*, 58, 90, 105, 151, 156, 190, 201, πρβ. και το γενεαλογικό επίθετο 211 *Βορήιοι υἷες*) ή τίθενται σε εξαρτημένες αναφορικές προτάσεις (24-25, 35-36, 55, 101, 119-120, 136-138, 171-172, 180-181, 212-213). Αξιοσημείωτο είναι ότι η γενεαλόγηση σχηματίζει συχνά μια ονοματολογική παρέκβαση, που περιλαμβάνει το όνομα ενός (77-78 *Κάνηθος* (= πατρωνύμιο) / *Ἄβαντιάδης*, 121, 137, 170, 177-178, 192, 202, 207) ή περισσότερων προγόνων σε χρονική ακολουθία (133-136 για την άπώτερη καταγωγή του Ναύπλιου από τη γενιά του Δαναού και 233 για τη γενεαλόγηση του Ιάσονα από τον Μινύα).

A.3. Γεωγραφικά δεδομένα: Κατά κανόνα η πατρίδα κάθε ήρωα σημειώνεται ως το σημείο εκκίνησής του κατά την προσέλευσή του στο λιμάνι της Ιωλκού· αυτή δηλώνεται με ένα επίρρημα προέλευσης (95 *Κεχροπήθεν*, 115, 118, 148, 152, 161), με έναν εμπρόθετο προσδιορισμό (69 *ἐξ Ὀπόεντος*, 77, 177, 207), με μια γενική (190 *ἀφορμηθεὶς Καλυδῶνος*) και σπανίως με επίθετο (65 *Μόψος Τιταρήσιος*). Άλλες φορές συνδυάζεται με το ρήμα λείπω και τα συνώνυμά του (40 *Λάρισαν ... λιπῶν Πολύφημος ἔκανεν*, 57, 105-106, 179, 186-187) ή αρνητικά με το λείπομαι ή το μμνήσκω (45 *οὐδὲ μὲν Ἴφικλος Φυλάκη ἐνι δηρὸν ἔλειπτο*, 49-50 *οὐδέ ... Ἄδμητος ... μίμνεν ὑπὸ σκοπιῆν ὄρεος Χαλκωδονίοιο*, 51, πρβ. 102). Συχνά χρησιμοποιούνται ομηρικοί λογότυποι: το όνομα του ήρωα συνοδεύεται από μια παραλλαγή του ρήματος ναίω μαζί με το σχετικό τοπωνύμιο (37 *Πειρεσιὰς ὄρεος Φυλληίου ἀγχόθι ναίων*, 68, 93-94, 139-140, 162) ή από ένα ρήμα – ή επίθετο – δηλωτικό κυριαρχίας μαζί με το τοπωνύμιο (34 *Πιερίη Βιστωνίδι κοιρανέοντα*, 87 *Οἰγαλίης ἐπίουροι*, 49, 173).

A.4. Χαρακτηριστικά: Στον αργοναυτικό κατάλογο απαντά μια μοναδική σε έκταση περιγραφική παρέκβαση σχετικά με τη λαμπρή ομορφιά των φτερωτών Βορεάδων, του Ζήτη και του Κάλαη (219-223). Άλλες δύο φορές ο Απολλώνιος περιγράφει την εξωτερική εμφάνιση ενός Αργοναύ-

τη, συγκεκριμένα του Αγκαίου, ο οποίος προσέρχεται στην Αργώ ενδεδυμένος με δέρμα αρκούδας και κραδαίνοντας έναν διπλό πέλεκυ (168-169), και του Παλαιμόνιου που είναι χωλός (204)· επιπλέον τονίζει το γήρας του Πολύφημου και του Λαοκόωντα (43-44, 194), ενώ για τον Ύλα και τον Μελέαγρο επισημαίνει το νεαρό της ηλικίας τους (132, 195). Κατά κανόνα όμως κάθε ήρωας εμφανίζεται να συμμετέχει στην εκστρατεία χάρη σε κάποιο ιδιαίτερο ταλέντο (27 [Όρφέα] *θέλξει ἀοιδάων*), ένα χάρισμα (65-66 *Μόψος ... ὄν περι πάντων / Λητοῖδης ἐδίδαξε θεοπροπίας οἰωνῶν*, 80, 144-145, 153-154), μια υπερφυσική ικανότητα (159-160 *ἢδ' ὅττι κεν ἀρήσαιτο / μαρνάμενος [Περικλύμενος], τὸ πέλεσθαι ἐνὶ ξυνοχῇ πολέμοιο*, 180, 182-184), μια δεξιότητα (106-108 όπου αναλύονται οι ναυτικές ικανότητες του Τίφου, 138 *Ναύπλιον, ὅς περι πάντας ἐκαίνυτο ναυτιλίησιν*, 147, 188-189, 199-200), τη βοήθεια που προσφέρει (132 [Ύλας] *ἰῶν τε φορεὺς φύλακός τε βιοῖο*), την ικανότητά του στη μάχη (74-76 *Ὀιλεύς, / ἔξοχος ἠνορέην καὶ ἐπαῖξαι μετόπισθεν / εὖ δεδαῶς δῆοισιν, ὅτε κλίνειε φάλαγγας*, 95, 96), την ανδρεία του (58 *ἔσθλος [Κόρωνος]*, 131, 204-205), τη δύναμή του (71 *ἀλκῆεις Ἐριβώτης*, 119, 122, 146, 152-153, 158, 191) ή την πονηριά του (52 *εὖ δεδαῶτε δόλους, Ἔρυτος καὶ Ἐχίων*).

A.5. Προστάτης θεός: Ο προστάτης θεός μνημονεύεται για ελάχιστους ήρωες: για τον Μόψο και τον Ίδμονα ο Απόλλωνας (66, 144), για τον Τίφου και τον Άργο η Αθηνά (109-110, 226) και για τον Περικλύμενο ο Ποσειδώνας (158).

B. Αφήγηση: Στον αργοναυτικό κατάλογο παρεμβάλλονται σύντομες αφηγηματικές ψηφίδες που φωτίζουν την προσωπικότητα κάθε ήρωα μέσα από όψεις της βιογραφίας του¹³. Υφολογικά γνωρίσματα αυτών των τμημάτων είναι η ρηματική έκφραση, η χρήση ιστορικών χρόνων, ο πλάγιος και ο υποτεταγμένος λόγος και οι αναφορικές προτάσεις. Ως στοιχείο αφήγησης πρέπει να εκληφθεί και η έμφαση στα ρήματα κίνησης κατά την προσέλευση των ηρώων στο λιμάνι της Ιωλκού (35 *ἤλυθε δ' Ἀστερίων*, 40 *Πολύφημος ἔκανεν*, πρβ. 57, 65, 71, 74, 77, 86, 90, 95, 110, 115, 119, 131, 133, 139, 152, 156, 161, 163, 172, 177, 179, 185, 191, 197, 201, 207, 211, 228).

13. Εδώ πρέπει να διευκρινίσουμε ότι δεν πρόκειται για ευθύγραμμη αφήγηση, αλλά για *αναλήψεις και προλήψεις* κατά τους όρους του G. Genette (*Figures III: Discours du récit*, Paris 1972). Σχετική είναι και η παρατήρηση του S. Goldhill («The Paradigms of Epic: Apollonius Rhodius and the Example of the Past», στο: *The Poet's Voice*, Cambridge 1991, σ. 297) ότι τα Αργοναυτικά καθορίζονται από την αντίστιξη της τελεολογικής γραμμικότητας μιας ταξιδιωτικής αφήγησης και των πολύπλοκων δυνατοτήτων των μύθων (ιστοριών, περιγραφών, επεξηγήσεων) που επιβραδύνουν κάθε φάση του ταξιδιού.

B.1. Αφηγήσεις σχετικά με τους γονείς του ήρωα: Η αναφορά στη στιγμή και στον τόπο γέννησης του ήρωα αποτελεί ένα είδος αφήγησης (23-25, 54-55, 212-213), ιδίως όταν επαυξάνεται με λεπτομέρειες σχετικά με τον τοκετό (148-149 *τοὺς ἦγε [Λήδη] δόμοις ἔνι Τυνδαρείοιο / τηλυγέτους ὠδῖνι μιῇ τέκεν*) ή με το ερωτικό σμίξιμο των γονέων (24-25, 136-137, 218). Ιδιαίτερος ρόλος ανατίθεται στη μορφή του πατέρα, για τον οποίο μνημονεύονται η αριστεία του (59-64 ο μαρτυρικός θάνατος του Καινέα στη Λαπιθοκενταυρομαχία) ή αντίστροφα κάποια υβριστική συμπεριφορά του προς τους θεούς (88-89 η αλαζονική αναμέτρηση του Εύρυτου με τον Απόλλωνα στην τέχνη της τοξοβολίας). Επιπλέον, γίνεται λόγος για τον δεσμό του πατέρα με τον γιο του που αναχωρεί για την εκστρατεία (97-100) ή για τα καθήκοντα που τον εμποδίζουν να λάβει αυτοπροσώπως μέρος σε αυτήν (165-167). Αλλού παρέχονται λεπτομέρειες για την καταγωγή της μητέρας (193 *ἀλλὰ ἐθῆσσα γυνὴ τέκε*) και για τη σχέση της με άλλα μυθολογικά πρόσωπα (120-121).

B.2. Αφηγήσεις σχετικά με τον ήρωα: Ορισμένες από τις εκπληκτικές ικανότητες των Αργοναυτών αναλύονται από τον Απολλώνιο και, παρότι δεν αποτελούν τυπικές περιπτώσεις αφηγηματικού λόγου, ωστόσο συνιστούν εκτεταμένες παρεκβάσεις με έντονα ρηματική διατύπωση (26-27, 75-76, 106-108, 144-145, 154-155, 158-160, 182-184). Η μόνη αφήγηση που ξεχωρίζει αφορά τους Αιακίδες, τον Τελαμώνα και τον Πηλέα, για τους οποίους αναφέρεται ότι δολοφόνησαν τον ετεροθαλή αδελφό τους, τον Φώκο, και κατόπιν αυτοεξορίστηκαν από την πατρίδα τους (91-94).

B.3. Μυθολογικές αφηγήσεις: Τα μυθολογικά θέματα που ο Απολλώνιος επιλέγει να συμπεριλάβει κάπως εκτεταμένα στον αργοναυτικό κατάλογο είναι: οι μουσικές ικανότητες του Ορφέα, που με το τραγούδι του μάγευε τα στοιχεία της φύσης (26-31), η Λαπιθοκενταυρομαχία στην οποία συμμετείχε ο Πολύφημος (41-43) και όπου βρήκε μαρτυρικό θάνατο ο Καινέας, όταν τον έθαψαν ζωντανό οι Κένταυροι (59-64), η σύλληψη του Ερυμάνθιου κάπρου και η μεταφορά του αιχμαλωτισμένου θηρίου στην αγορά των Μυκηνών από τον Ηρακλή (125-129) και τέλος η αρπαγή της Ωρείθυιας από τον Βορέα και η ερωτική τους συνεύρεση στη Θράκη (213-218).

B.4. Προϊστορία συμμετοχής: Η σημαντικότερη καινοτομία που επιφέρει ο Απολλώνιος στον ηρωικό κατάλογο είναι η αναφορά στα γεγονότα που προηγήθηκαν της συμμετοχής του εκάστοτε ήρωα στην εκστρατεία¹⁴. Κάθε Αργοναύτης έχει τα προσωπικά του κίνητρα: την ανταπό-

14. Βλ. και τις παρατηρήσεις του J. F. Carspecken, ό.π., 53-54, και του W. Kühlmann, ό.π., σσ. 164-165.

κρίση του στο κάλεσμα του Ιάσονα (122-124), τον στενό φιλικό ή συγγενικό δεσμό του με τον επικεφαλής της εκστρατείας (47-48, 208-210), τη δίψα του για εξωτική περιπέτεια (174-175) και την επιθυμία του για υστεροφημία (141). Αλλά και ο ήρωας προτιμάται, επειδή όπως ο Άργος κατασκεύασε την Αργώ (111-112) ή χάρη στη μεγάλη του φήμη (205-206) ή μετά από υπόδειξη άλλου προσώπου (32-34). Συχνά ένας Αργοναύτης συμμετέχει με κάποια ιδιαίτερη αποστολή από κάποιον θεό (109-110) ή με σκοπό να προφυλάξει και να συντροφεύσει κάποιον νεότερο ήρωα (110, 167, 193-194, 201). Ο ρόλος των γονέων είναι και εδώ σημαίων, καθώς όχι απλώς συναινούν (149-150), αλλά κατά κανόνα προτρέπουν τον γιο τους να λάβει μέρος στο τολμηρό εγχείρημα (69-70, 77-78, 97-100, 164-167). Ακόμη και η αποχή έχει την αιτία της, εφόσον λέγεται για τον Θησέα ότι εμποδίστηκε λόγω της αιχμαλωσίας του στον Άδη μαζί με τον Πειρίθου (102-103), ενώ από την άλλη πλευρά ο Ηρακλής παράκουσε τον Ευρυσθέα προκειμένου να συντροφεύσει τους Αργοναύτες (130-131).

B.5. Μελλοντική τύχη: Με μια προβολή στο μέλλον παρουσιάζεται το τραγικό τέλος δύο Αργοναυτών, του Κάνθου και του Μόψου, που ήταν πεπρωμένο να χαθούν πριν την εκπλήρωση του νόστου στη μακρινή Λιβύη (78-81)· τόσο αυτοί όσο και ο Ίδμονας, που χάθηκε στην αργοναυτική εκστρατεία, γνώριζαν από πριν το τέλος τους (140, πρβ. εμμέσως για τον Μόψο 80 δαήμονα μαντοσυνάων)¹⁵.

Γ. Σχόλιο: Αφορά τις παρεμβάσεις του αφηγητή είτε με την παράθεση μυθολογικών, γεωγραφικών και άλλων δεδομένων είτε με τη διατύπωση κρίσεων και αξιολογήσεων σχετικά με τους ήρωες του έπους¹⁶. Η φωνή του αφηγητή διοχετεύεται στο πρώτο ενικό και πρώτο πληθυντικό πρόσωπο (20 *ἐγώ ... μυθησαίμην*, 23 *μνησώμεθα*, 123 *πυθθόμεθα*, 135 *ἴδμεν*, 196 *οἶω*), στις αναφορές στη ραψωδική παράδοση (18 *οἱ πρόσθεν ἔτι κλείουσιν ἀοιοδοί*, 59 *†ἔτι κλείουσιν ἀοιοδοί†*) ή και μέσω ρημάτων, όπως 24 *φατίζεται*, 26 *ἐνέπουσιν*, 172 *φάτις [ἔστι]*, που καταδεικνύουν τον διαμεσολαβητικό του ρόλο ανάμεσα στον μύθο και στον αναγνώστη, ακόμη και

15. Αυτού του είδους οι προλήψεις μελλοντικών συμβάντων – οι *προοικονομίες* του ομηρικού έπους – είναι εύλογο ότι συνδέονται με τις ποικίλες προφητικές παρεμβολές στο έπος του Απολλωνίου σχετικά με την έκβαση του ταξιδιού και την τύχη των Αργοναυτών (M. Fusillo, *Il tempo delle Argonautiche: un'analisi del racconto in Apollonio Rodio*, Roma 1985, σσ. 99-116). Μια γενική εικόνα των προλήψεων ως στοιχείου αγωνίας (suspense) στο έπος δίνει ο G. E. Duckworth, *Foreshadowing and Suspense in the Epics of Homer, Apollonius, and Vergil*, Princeton 1933.

16. Για τη νευραλγική λειτουργία του αφηγητή στα Αργοναυτικά βλ. M. Fusillo, *ό.π.*, σσ. 360-385, S. Goldhill, *ό.π.*, σσ. 286-300, και R. L. Hunter, *The Argonautica of Apollonius: Literary Studies*, Cambridge 1993, σσ. 101-151.

σε εκφράσεις σκεπτικισμού για την αλήθεια των λεγομένων του (142 *ετήτυμον*, 154 *εἰ ἐτέον γε πέλει κλέος*).

Γ.1. Γεωγραφική παρέκβαση: Η γεωγραφία αποτελεί βέβαια τυπικό στοιχείο του παραδοσιακού επικού καταλόγου, ωστόσο ο Απολλώνιος χρησιμοποιεί επιπλέον τα τοπωνύμια ως στοιχεία λογιότητας. Αυτό ισχύει κατεξοχήν για τις παρεκβάσεις, όπου το γενικό τοπωνύμιο επεξηγείται με βάση συγκεκριμένες γεωγραφικές συντεταγμένες (36-39, 49-50, 67-68, 105-106, 115-117, 125-127, 177-178, 214-217). Η λόγια εκζήτηση διοχετεύεται εμμέσως στην εξειδίκευση ενός τοπωνυμίου μέσω ενός γεωγραφικού επιθέτου (34 *Πιερίη Βιστωνίδι*, 68, 125, 177) και στον εντοπισμό διαφόρων συμβάντων σε συγκεκριμένες τοποθεσίες (25 *σκοπιῆς Πιμπληίδος ἄγχι τεκέσθαι*, 29, 36-37, 54, 67-68, 105, 216).

Γ.2. Αιτιολογική παρέκβαση: Οι ελληνιστικής επίνοιας αιτιολογίες κατέχουν ιδιαίτερη θέση στον αργοναυτικό κατάλογο¹⁷. Ο Απολλώνιος αναφέρει πέντε ονοματικά αίτια: τα τοπωνύμια *Πελλήνη* που κτίστηκε από τον Πέλλη (177-178), *Παρθενή* που πήρε το όνομά της από την Ήρα (187-188) και εμμέσως την τοποθεσία *Σαρπηδονή πέτρα* που προφανώς ονομάστηκε έτσι από τον Σαρπηδόνα (216-217), την ετυμολόγηση του ονόματος Αργώ από τον κατασκευαστή της, τον Άργο (111-112), και πιο εκτεταμένα την αιτιολόγηση της προσωνομίας των Αργοναυτών *Μινύαι* από τον κοινό τους πρόγονο Μινύα (229-232). Επιπλέον, ο Απολλώνιος αποδίδει ένα φυσικό φαινόμενο – την πυκνή βλάστηση της τοποθεσίας *Ζώνη* στην ακτή της Θράκης – στην ικανότητα του Ορφέα να μετακινεί τα δέντρα με το τραγούδι του (28-31).

Γ.3. Κρίση: Ο αφηγητής διατυπώνει ευθέως αξιολογικές κρίσεις για τους Αργοναύτες και τους προγόνους τους. Ο Θησέας ονομάζεται ανώτερος ανάμεσα στους Ερεχθείδες (101), ο Μελέαγρος θεωρείται ο μεγαλύτερος ήρωας μετά τον Ηρακλή (196-198), ο Ναύπλιος λέγεται ρητά ότι τους ξεπερνάει όλους στις ναυτικές ικανότητες (138). Αντίθετα ο Κόρωνος παρά την αδιαμφισβήτητη ανδρεία του κρίνεται κατώτερος από τον πατέρα του Καινέα (58). Ο αφηγητής δεν παραλείπει τέλος να εγκωμιάσει την αρτιότητα του αργοναυτικού σκάφους, της Αργώς, που φτιάχτηκε από έναν θεό και έναν θνητό (113-114).

Γ.4. Γνώμη: Χαρακτήρα γνωμικού έχει η διαπίστωση ότι ο θάνατος μακριά από την πατρίδα και πριν την εκπλήρωση του νόστου είναι μέγιστη συμφορά για τον άνθρωπο (82-85). Σε μία ακόμη περίπτωση ο αφηγητής εμφανίζεται να γνωμοδοτεί ότι η έκβαση της αργοναυτικής εκ-

17. Για την αιτιολογία στον Απολλώνιο βλ. κυρίως M. Fusillo, *ό.π.*, σσ. 116-158, και S. Goldhill, *ό.π.*, σσ. 321-333.

στρατείας θα ήταν καλύτερη, εάν συμμετείχαν σε αυτήν ο Θησέας και ο Πειρίθους (103-104).

2. Το ιλιαδικό πρότυπο

Η πρόταξη ενός καταλόγου ηρώων στα Αργοναυτικά αποτελούσε χρέος του Απολλωνίου προς την παράδοση, όχι μόνον γιατί όφειλε να πάρει θέση απέναντι στο φλέγον φιλολογικό ζήτημα του πόσοι και ποιοι ήρωες συμμετείχαν στην εκστρατεία¹⁸, αλλά και επειδή η επική φόρμα και το ιλιαδικό προηγούμενο του επέβαλλαν αυτήν τη θεματική ενότητα¹⁹. Η έρευνα δέχεται ομόφωνα ότι ο Απολλώνιος αναπαρήγαγε – τουλάχιστον ως προς τη δόμηση κατά γεωγραφικούς τόπους – τον κατάλογο των ελληνικών και τρωικών στρατευμάτων στο Β της *Ιλιάδας*.

Οι ομοιότητες δεν περιορίζονται εδώ, δεδομένου ότι ο ιλιαδικός κατάλογος έχει αρχετυπική σημασία για κάθε επικό κατάλογο. Ο κατάλογος ως σύμβαση του έπους ήταν κληροδότημα της προφορικής παράδοσης, όπου συνιστούσε ένα κομμάτι δεξιοτεχνικής επίδειξης των μνημονικών τεχνικών του ραψωδού. Επρόκειτο αρχικά για μια απαρίθμηση με τυπική δομή: το αισθητικό αποτέλεσμα εξαρτιόταν από την πληθώρα και την ποικιλία των καταχωρίσεων, που οπωσδήποτε είχαν ονοματική υπόσταση²⁰. Με άλλα λόγια ο κατάλογος νοούνταν ως μια ακολουθία (κυρίων) ονομάτων ενσωματωμένων σε μια απλή και επαναλαμβανόμενη λεκτική φόρμουλα. Η ονοματοκεντρικότητα συνιστά έκτοτε μόνιμο ειδολογικό διακριτικό του ηρωικού καταλόγου· η υπεροχή του ονόματος έναντι του ρήματος τον κατατάσσει κατ' ανάγκην στα περιγραφικά – σε αντίθεση με τα αφηγηματικά – τμήματα του έπους.

18. Ο σχολιαστής του Απολλωνίου αναφέρει διάσπαρτες πηγές που περιλάμβαναν στοιχεία για τους Αργοναύτες. Καταλόγους Αργοναυτών πρέπει να είχαν συντάξει ο Φερεκύδης ο Αθηναίος (Σ 45-47a), ο Αντίμαχος ο Κολοφώνιος (Σ 211-215c), ο ελληνιστικός ποιητής Κλέων ο Κουριεύς (Σ 77-78 και ό Κλέων καταλέγει, πρβ. απ. 339-339 SH), ο μυθογράφος Ηρόδωρος (Σ 71-74) και ο ιστορικός Δηίοχος ο Προκοννήσιος (Σ 139-144a). Η αργοναυτική εκστρατεία ήταν ήδη γνωστή ως λογοτεχνικό υλικό την εποχή του Ομήρου (μ 70 *Αργώ πασι μέλουσα*, βλ. και K. Meuli, *Odyssee und Argonautika*, Berlin 1921), αποτέλεσε θέμα μιας χαμένης τετραλογίας του Αισχύλου (ίσως στα δράματα *Αργώ* απ. 20-21, *Υφιπύλη* απ. 247-248, *Κάβειροι* απ. 95-97a, *Λήμνιοι* απ. 123a-133b Radt) και του 4ου Πυθιόνικου του Πινδάρου (στ. 169-183). Μεταγενέστεροι κατάλογοι Αργοναυτών απαντούν στη Βιβλιοθήκη του Ψευδο-Απολλοδώρου (1.111-113), στα ορφικά *Αργοναυτικά* (118-229) και στον λατίνο ποιητή Valerius Flaccus (*Arg.* 1.350-483).

19. Την αρτιότερη ανάλυση του αργοναυτικού καταλόγου υπό αυτήν την οπτική γωνία προσφέρει ο J. F. Carspecken, ό.π., 38-58.

20. Για το όνομα ως κυρίαρχη δομική μονάδα του Καταλόγου Νεών, η οποία πρόσφερε ποικίλες δυνατότητες αυτοσχεδιασμού στον ραψωδό, βλ. E. Visser, *Homers Katalog der Schiffe*, Stuttgart - Leipzig 1997.

Η έμφαση στην ονοματολογία είναι κοινή και στους δύο καταλόγους από το Β της *Ιλιάδας* (Κατάλογος Αχαιών 494-759 και Κατάλογος Τρώων 816-877). Μια σύγκριση ως προς το ποσόν και το ποιόν των ονομάτων που χρησιμοποιούνται στον αργοναυτικό κατάλογο δείχνει σαφώς την επίδραση που δέχτηκε ο μεταγενέστερος ποιητής από τον Όμηρο:

	Ονόματα ηρώων	Γενεα- λογικά	Μυθο- λογικά	Τοπω- νύμια	Εθνικά- Φυλετικά	Σύνολο	Στίχοι
Κατάλογος Αχαιών	45	56	30	207	37	375	266
Κατάλογος Τρώων	27	18	2	38	16	101	62
Κατάλογος Αργοναυτών	57	86	26	63	11	243	211

Από τα αριθμητικά δεδομένα προκύπτει και μια σημαντική διαφορά: ενώ στον Όμηρο τα τοπωνύμια παίζουν πρωτεύοντα ρόλο, ο Απολλώνιος προτιμά τα ονόματα ηρώων, τα γενεαλογικά και τα μυθολογικά. Η διαφοροποίηση ως προς τον χειρισμό της ονοματολογίας και το προσδοκώμενο αισθητικό αποτέλεσμα αποτυπώνεται στο ύφος και στους αφηγηματικούς τρόπους των δύο καταλόγων. Στην *Ιλιάδα* παρατηρείται μια δυσαναλογία κυριών και γεωγραφικών ονομάτων ανά θεματική ενότητα: στους στ. 494-510 τα 5 κύρια ονόματα αντιστοιχούν σε 29 τοπωνύμια, στους στ. 517-526 η αναλογία είναι 2:10, στους στ. 527-535 1:10, στους στ. 569-580 1:12 κ.ο.κ. Η υποτίμηση της σημασίας του ανθρωπωνυμίου – και κατ' επέκταση του ήρωα ως καθοριστικού αφηγηματικού παράγοντα – αντικατοπτρίζεται στην καθυστερημένη μνεία του μετά από την παράθεση πληθώρας τοπωνυμίων (536-541, 559-566, 569-576, 581-586, 591-601, 603-610, 615-624, 625-628, 681-685 κ.ο.κ.). Ο ιλιαδικός κατάλογος συντίθεται από το ανώνυμο πλήθος που αποκτά την ταυτότητά του ανάλογα με τη γεωγραφική του προέλευση: οι λογότυποι *οἱ ἐνέμοντο ... οἱ εἶχον ... οἱ ναῖον ...* που συνοδεύονται από τοπωνύμια και η περίσσεια των εθνικών ονομάτων συνιστούν τη βαθύτερη ουσία του.

Ο Απολλώνιος από την άλλη πλευρά αναθέτει έναν ριζικά διαφορετικό ρόλο στα δικά του ονόματα. Το κυριωνύμιο αντιστοιχεί σε έναν επώνυμο ήρωα με τη δική του ιστορία και προσωπικότητα, το γενεαλογικό όνομα συνιστά απαραίτητο συμπλήρωμα του βιογραφικού του, ενώ με τα ποικίλης λειτουργίας τοπωνύμια ο ήρωας τοποθετείται στα ακριβή γεωγραφικά του συμφραζόμενα. Κάθε όνομα βρίσκεται σε αιτιολογική, μυθολογική ή επεξηγηματική εξάρτηση από ένα άλλο και όλα μαζί αποτελούν κρίκους στην αλυσίδα της βιογραφίας κάθε Αργοναύτη· αυτή είναι μια πρώτη ένδειξη ότι ο Απολλώνιος επιδιώκει να δώσει ηρωοκεντρικό χαρακτήρα στον κατάλόγό του.

Διαφάνηκε ήδη ότι ο ομηρικός κατάλογος είναι απρόσωπος. Ο ομηρικός αφηγητής δηλώνει ρητά από το προοίμιο ότι σκοπεύει να καταγράψει τους αρχηγούς των Αχαιών και τον αριθμό των πλοίων τους (Β 487 οἷτινες ἡγεμόνες Δαναῶν καὶ κοῖρανοι ἦσαν, 493 ἄρχους αὖ νηῶν ἐρέω νῆάς τε προπάσας). Η εκπνερασμένη αδυναμία του να αποδώσει το μέγεθος των συγκεντρωμένων στρατευμάτων και την πληθώρα των πολεμιστών αποτελεί μια έμμεση διακήρυξη της δεξιοτεχνικής καταλογογράφησης που πρόκειται να επακολουθήσει· είναι εξάλλου αξιοπρόσεκτη η άρνηση του ομηρικού αφηγητή να κατονομάσει το πλήθος και να εξιστορήσει τα σχετικά με αυτό (Β 488-490)²¹:

*πληθὺν δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι οὐδ' ὄνομήνω,
οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἶεν,
φωνὴ δ' ἄρρηκτος, χάλκεον δέ μοι ἦτορ ἐνεΐη*

Στο προοίμιο του αργοναυτικού καταλόγου τη θέση των αρχηγών που ακολουθούνται από τους ανώνυμους στρατιώτες τους και τον στόλο τους (πρβ. την κλιμάκωση ἡγεμόνες / κοῖρανοι / ἄρχοί-πληθύς-νηες) παίρνουν οι επίλεκτοι ήρωες που θα στελεχώσουν το πλήρωμα της Αργώς (20-22):

*νῦν δ' ἂν ἐγὼ γενεήν τε καὶ οὔνομα μυθησαίμην
ἠρώων, δολιχῆς τε πόρους ἄλός, ὄσσα τ' ἔρεξαν
πλαζόμενοι*

Ο στόχος του Απολλωνίου δεν εξαντλείται στην αναφορά κενών ονομάτων, αλλά συνίσταται στην ανασύνθεση της προσωπικής ταυτότητας των ηρώων του (20 *γενεήν τε καὶ οὔνομα*) και επεκτείνεται στα ανδραγαθήματα και τα πάθη τους κατά τη διάρκεια της εκστρατείας (21-22 *δολιχῆς τε πόρους ἄλός, ὄσσα τ' ἔρεξαν / πλαζόμενοι*).

Είναι εύλογο οι περιγραφικές παράμετροι της ταυτότητας του εκάστοτε ήρωα να εμφανίζονται τυποποιημένες και περιορισμένες στο ομηρικό μοντέλο. Εκτός από το ὄνομα του κάθε πολεμάρχου, που παρατίθεται συστηματικά σε ονομαστική πτώση, η γενεαλογία του δηλώνεται απλώς με ένα πατρωνυμικό επίθετο (528 *Τελαμώνιος Αἴας*, 541 *Χαλκωδοντιάδης*, 576 *Ἄτρεΐδης* κ.ο.κ.), με το ουσιαστικό *παῖς*, *υἱός*, *ὄζος* και μια

21. Η λογοτυπική έκφραση οὐ μυθήσομαι οὐδ' ὄνομήνω εισάγει στην Οδύσεια ανώνυμες απαριθμήσεις και συνοδεύεται από διάθεση αποσιώπησης: δ 240 (για τους άθλους του Οδυσσέα), λ 328 (για τον κατάλογο ηρωιδων), λ 517 (για όσους φόνευσε στον τρωικό πόλεμο ο Νεοπτόλεμος). Αντίθετα το σύμπλεγμα ὄνομα μυθήσομαι στο ομηρικό έπος προδίδει μια τάση εξατομικευμένης σύστασης, όπως όταν η Ελένη συστήνει στους Τρώες τους αρχηγούς των Αχαιών (Γ 235) ή όταν ο Οδυσσέας παρουσιάζεται στους Φαίακες (ι 16). Ο Απολλώνιος μεταφέρει τον λογότυπο στους ήρωες της αργοναυτικής εκστρατείας (1.20, 3.354-355).

γενική κτητική (518 υἷες Ἰφίτου, 609 Ἀγκαίοιο πάϊς, 540 ὄζος Ἴαρος) ή με μια σύντομη παρέκβαση με τα στοιχεία γέννησης (513, 628, 658, 714-715, 742, 820), ο τόπος καταγωγής αναφέρεται εμμέσως ως τόπος κυριαρχίας του (λόγου χάρι 494 Βοιωτῶν μὲν Πηνέλεως καὶ Λήϊτος ἦρχον), ενώ τα χαρακτηριστικά και οι αρετές του ήρωα αντικαθίστανται από τυπικά επίθετα (527 ταχὺς Αἴας, 563 βοὴν ἀγαθὸς Διομήδης, 576 κρείων Ἀγαμέμνων, 601 ἵπποτα Νέστωρ κ.ο.κ.). Σε αυτούς τους περιγραφικούς τρόπους, ο Απολλώνιος αντιπαραθέτει την υφολογική και θεματική ποικιλία· για τον Απολλώνιο κάθε Αργοναύτης αποτελεί μια μοναδική προσωπικότητα. Επιπρόσθετα οι δύο κατάλογοι διαφέρουν ως προς τα συντακτικά και δομικά τους γνωρίσματα: η παρατακτική σύνδεση των ονομάτων συναρμοσμένων με το τε ... καί ..., μέν ... δέ ... και αὐτάρ ... αὐ ... στην Ιλιάδα εμπλουτίζεται με τη χρήση υποτεταγμένου λόγου στον αργοναυτικό κατάλογο, ενώ τα ουδέτερα ρήματα ἦρχον και ἡγεμόνευε δίνουν τη θέση τους στα ρήματα κίνησης ἦλυθε, ἔκανε, εἶπετο, κίε στον κατάλογο του Απολλωνίου. Οι τροπές αυτές στο έπος του μεταγενέστερου ποιητή προϋποθέτουν μια στροφή από την καταλογική στατικότητα στην αφηγηματική δυναμικότητα.

Ωστόσο υπάρχουν και εξαιρέσεις στον ομηρικό καταλογικό κανόνα. Παρά τη λογοτυπική έκφραση, τη χειμαρρώδη ονοματολογία και τη γεωγραφική εστίαση, απαντούν σποραδικά και ορισμένα ψήγματα αφηγηματικού λόγου στον Κατάλογο Νεών²². Στοιχείο βιογραφίας με ψυχολογικές προεκτάσεις αποτελεί η αναφορά στο θέμα της δολοφονίας ενός συγγενικού προσώπου και στην επακόλουθη αυτοεξορία του ενόχου. Στον Απολλώνιο μια ιστορία αδελφοκτονίας βαρύνει τους Αιακίδες, τον Τελαμώνια και τον Πηλέα (90-93). Το μοτίβο συνοδεύει στον ιλιαδικό κατάλογο τον Τληπόλεμο (B 661-667):

*Τληπόλεμος δ' ἐπεὶ οὖν τράφ' ἐνὶ μεγάρῳ εὐπήκτω,
αὐτίκα πατρὸς ἐοῖο φίλον μήτρῳα κατέκτα
ἤδη γηράσκοντα Λικύμνιον, ὄζον Ἴαρος·
αἶψα δὲ νῆας ἔπηξε, πολὺν δ' ὄγε λαὸν ἀγείρας
βῆ φεύγων ἐπὶ πόντον· ἀπειλήσαν γὰρ οἱ ἄλλοι
υἱέες υἰωνοὶ τε βίης Ἡρακλείης.
αὐτὰρ ὁ γ' ἐς Ῥόδον ἴξεν ἀλώμενος, ἄλγεα πάσχων*

Επισημάνθηκε ότι στον Απολλώνιο δηλώνεται ρητά το κίνητρο που ώθησε κάθε ήρωα να γίνει Αργοναύτης, όχι μόνον για να δοθεί μια ορθο-

22. Τα αφηγηματικά μοτίβα του Καταλόγου Νεών που υιοθετεί ο Απολλώνιος επισημαίνει ήδη ο J. F. Carspecken, ό.π., 50-54.

λογική εξήγηση στη συμμετοχή του, αλλά επιπλέον για να προστεθεί ψυχολογικό βάθος στο πορτρέτο του. Στον ιλιαδικό κατάλογο, αντίθετα, οι Αχαιοί και οι Τρώες προσέρχονται στο πεδίο της πολεμικής αντιπαράθεσης με διάθεση ουδέτερη· μοναδική εξαίρεση ο Μενέλαος για τον οποίο λέγεται ότι (B 588-590):

*ἐν δ' αὐτὸς κίεν ἦσι προθυμίησι πεποιθῶς,
ὄτρύνων πολεμόνδε· μάλιστα δὲ ἔτεο θυμῶ
τείσασθαι Ἑλένης ὀρμήματά τε στοναχάς τε*

Πρόκειται για τον πρωταίτιο του τρωικού πολέμου, ο ρόλος του οποίου είναι να μετασχηματίσει τη δική του εσωτερική παρόρμηση (B 589 *ἔτεο θυμῶ / τείσασθαι*) σε συλλογική αποστολή (B 589 *ὄτρύνων πολεμόνδε*)²³. Στα Αργοναυτικά η παράθεση της πρώτης αιτίας που ώθησε τον Ιάσονα να καλέσει εθελοντές αυτονομείται από τον κατάλογο ηρώων (5-17), ενώ παράλληλα οι Αργοναύτες αναπτύσσουν την προσωπική τους βούληση ως προς τη συμμετοχή τους στην εκστρατεία²⁴.

Ὡς προς την αφηγηματική συγγένεια του ομηρικού και του αργοναυτικού καταλόγου αξίζει να γίνουν δύο ύστατες επισημάνσεις. Η πρώτη αφορά το μοτίβο της απουσίας ενός ήρωα· ίσως το πιο δυσερμηνευτο σημείο του αργοναυτικού καταλόγου είναι η αναφορά στην αναγκαστική αποχή του Θησέα και του Πειρίθου από τα ανδραγαθήματα των Αργοναυτών (101-104)²⁵. Εάν δεχθούμε ότι ο Απολλώνιος αντλεί αφηγηματικά πρότυπα από το Β της *Ιλιάδας*, οφείλουμε να προσέξουμε δύο εκτεταμένες παρεκβάσεις που απαντούν εκεί: την αιτιολόγηση της απουσίας του Αχιλλέα λόγω της έριδας που ξέσπασε με τον Αγαμέμνονα για τη Βρισηίδα (B 687-691) και την εγκατάλειψη του πληγωμένου Φιλοκτήτη από τους Έλληνες στη Λήμνο (B 721-725). Επιπρόσθετα, η μελλοντική επαναφορά του Αχιλλέα και του Φιλοκτήτη στο πεδίο της μάχης σε κρί-

23. Για την «ιδιωτική» έριδα Μενέλαου και Πάρη, που μετασχηματίζεται σε γενικευμένη στρατιωτική αντιπαράθεση, βλ. O. Hellmann, *Die Schlachtszenen der Ilias* [Hermes Einzel, 83], Stuttgart, Franz Steiner Verlag, 2000, σσ. 50-51.

24. O W. Kühlmann, ό.π., σσ. 164-165, αντιπαράθετει στα προσωπικά κίνητρα των Αργοναυτών το συλλογικό κάλεσμα των ηρώων στην Ιλιάδα. Στην *Ιλιάδα* η λιποψυχία των ανώνυμων πολεμιστών εκδηλώνεται μετά τη δοκιμασία των Αχαιών από τον Αγαμέμνονα και την παρόρμησή τους να εγκαταλείψουν την πολιορκία της Τροίας (B 110-154): παράλληλα, οι ηγέτες αναγκάζονται διαρκώς την ώρα της μάχης να εμψυχώνουν τα στρατεύματά τους (B 599 *ὄτρύνων πόλεμόνδε*, Δ 254 *Μηριόνης ... πυμάτας ὄτρυνε φάλαγγας*, Δ 414 *ὄτρύνοντι μάχεσθαι κ.ο.κ.*).

25. Η αναφορά στην απουσία του Θησέα αποτελεί και ένα έμμεσο φιλολογικό σχόλιο σε όσους υποστήριζαν ότι ο ήρωας συμμετείχε στην αργοναυτική εκστρατεία· λογοτεχνικές μαρτυρίες δεν σώζονται, αλλά είναι βέβαιο ότι υπήρχε η σχετική παράδοση, βλ. την επιχειρηματολογία του P. Haendel, ό.π., σ. 24, σημ. 1.

σιμες ώρες του πολέμου (B 694 τῆς ὀ γε [Ἀχιλλεύς] κείτ' ἀχέων, τάχα δ' ἀνστήσεσθαι ἔμελλον, 724-725 τάχα δὲ μνήσεσθαι ἔμελλον / Ἀργεῖοι παρὰ νηυσὶ Φιλοκτῆταο ἄνακτος) απηχέεται στην εκτίμηση ὅτι ἡ εκτέλεση τῆς αργοναυτικῆς αποστολῆς ἐπρόκειτο νὰ εἶναι ευκολότερη με τὴ συμμετοχὴ τοῦ Θησῆα (B 103-104 ἤ τέ κεν ἄμφω / ῥήϊτερον καμάτοιο τέλος πάντεσσιν ἔθεντο)· ἡ προβολὴ στο μέλλον, που ἐμφανίζεται ὡς προοικονομία στον Ὀμηρο καὶ ὡς εκτίμηση στον Ἀπολλώνιο, υπογραμμίζει ἐμμέσως τὴ συμβολὴ σημαντικῶν ἡρώων στὴν ἐξέλιξη τῆς πλοκῆς.

Ἡ δευτέρη ἐπισήμανση ἀφορᾷ τὴ λειτουργία τῆς μυθολογικῆς παρέκβασης στα δύο ἐπη. Στον Κατάλογο Νεῶν ἀπαντᾷ πράγματι μιὰ πολυστιχὴ ἀφήγηση γιὰ τὸν μυθικὸ μουσικὸ Θάμυρη που τόλμησε νὰ ἀνταγωνιστεῖ τὶς Μούσες στο τραγούδι (B 594-600)· ὅμως ἡ χαλαρὴ σύνδεση τῆς ιστορίας τοῦ Θάμυρη με τὰ συμφραζόμενα τοῦ καταλόγου – μνημονεύεται συνειρμικὰ μετὰ τὸ τοπωνύμιο Δώριον, τὸν τόπο τιμωρίας τοῦ αἰδοῦ – τὴ θέτει ἐκτὸς τῆς κύριας ἀφήγησης. Ἡ λειτουργία τῶν μυθολογικῶν παρεκβάσεων στον αργοναυτικὸν κατάλογο εἶναι ριζικὰ διαφορετικὴ: οἱ ἀφηγήσεις σχετικὰ με τὴ μουσικὴ κατακλήση τῶν στοιχείων τῆς φύσης ἀπὸ τὸν Ορφέα (26-31), τὸν ἠράκλειο ἄθλο τῆς σύλληψης τοῦ Ἐρυμάνθιου κάπρου (125-129) ἢ τὴ Λαπιθοκενταυρομαχία (41-43) συνδέονται ὀργανικὰ με τοὺς ἀμεσοὺς συμμετέχοντες στὴν αργοναυτικὴ ἐκστρατεία, ἀφοῦ συνιστοῦν ἓνα εἶδος ἐμμεσης ἀρεταλογίας.

Αὐτὸ που ἀπουσιάζει ἀπὸ αὐτὸν τὸν ὀμηρικὸν κατάλογο εἶναι κατ' οὐσίαν τὸ πρόσωπο τοῦ ἥρωα· τὸ εἶδος καὶ ἡ ἐνταση σκιαγράφησης που υιοθετεῖ ὁ Ἀπολλώνιος ἀπαντᾷ πολὺ περισσότερο στὶς ὀμηρικὲς σκηνὲς μαχῶν.

Στὶς φονικὲς μάχες Ἀχαιῶν καὶ Τρώων, που ἀποτελοῦν τὴν κεντρικὴ ἀρτηρία τῆς *Ιλιάδας* (περίπου ἀπὸ τὸ τέλος τῆς ραψωδίας Δ ὡς καὶ τῆς ραψωδία Φ με ὀρισμένες παύσεις στὶς ραψωδίες Η, Ι, Κ, Σ καὶ Τ), περιλαμβάνονται πολλῶν εἰδῶν ἀντιπαραθέσεις – στρατευμάτων, ἀρχηγῶν, θεῶν, ἀωνύμων στρατιωτῶν. Ἀλλοῦ δίνεται ἐμφαση στὴ σφοδρότητα τῶν μαζικῶν συγκρούσεων, που ἀποτυπώνονται σε καθολικὲς παρομοιώσεις, ἀλλοῦ στὸς λόγους που ἀνταλλάσσουν περιώνυμοι ἥρωες στὶς μονομαχίες τοὺς καὶ ἀλλοῦ στον κατὰ συρροή σφαγιασμὸ ἐλασσόνων προσώπων ἀπὸ διακεκριμένους πολεμάρχους. Ἡ τελευταία κατηγορία, που συνήθως περιγράφεται με τὸν ὄρο *ἀνδροκτασίες*, παρουσιάζει τὴν τυπολογία τοῦ καταλόγου²⁶: ἓνας ἢ περισσότεροι πρωταγωνιστὲς ἀριστεύουν

26. Το ὅτι πρόκειται γιὰ καταλόγους πιστοποιεῖται ἀπὸ τοὺς στίχους που εἰσάγουν αὐτὰ τὰ ἀφηγηματικὰ τμήματα. Ὑπάρχουν τριῶν εἰδῶν φόρμουλες: ἓνα τυπικὸ προοίμιό με ἐπίκληση στὶς Μούσες, ὅπως ἀπαντᾷ καὶ στὴν ἀρχὴ τοῦ *Καταλόγου Νεῶν* (Λ 218-220, Ξ 508-509), μιὰ ἐρώτηση τοῦ τύπου *ἔνθα τίνα πρῶτον, τίνα δ' ὕστατον ἐξενάρειεν*; που συνο-

στο πεδίο της μάχης φονεύοντας άσημους πολεμιστές· άλλοτε οι πολεμιστές αυτοί καταλογογραφούνται βάσει του ονόματός τους, και σπανιότερα βάσει του γενεαλογικού και του πατριδωνυμικού τους, και άλλοτε παρατίθενται για αυτούς ανέκδοτα και βιογραφικές πληροφορίες²⁷.

Οι σποραδικές και ασυστηματοποίητες αυτές αναφορές στον βίο των ελασσόνων ηρώων, που βγαίνουν από την ανωνυμία τους για μία μόνο στιγμή, αποκτούν ταυτότητα και ιστορία και αμέσως μετά αφανίζονται, σηματοδοτούν τη συμβολή του ποιητή της *Ιλιάδας* σε ένα τυποποιημένο και παραδεδωμένο ονοματικό υλικό²⁸. Έτσι, σε αντίθεση με τον *Κατάλογο Νεών* που διατηρεί την αυστηρή λογοτυπική του φόρμα, η εξέλιξη που σημειώνεται με τα αφηγηματικά ψήγματα στους καταλόγους μαχών είναι μια τάση ανάπτυξης ορισμένων στοιχείων που απαλείφονταν από τους απλούς ονοματικούς καταλόγους²⁹. Συνεπώς, το πρότυπο για τη μορφολογική ποικιλία και την αφηγηματική τροπή του αργοναυτικού καταλόγου πρέπει να εντοπιστεί στις πολυάριθμες σκηνές μάχης της *Ιλιάδας*³⁰.

Από τις αφηγήσεις σχετικά με τους γονείς ενός ήρωα ξεχωρίζουν οι λεπτομέρειες της σύλληψης και της γέννησής του. Ένα από τα σταθερά γνωρίσματα αυτών των σκηνών στον αργοναυτικό κατάλογο συνίσταται στον ακριβή γεωγραφικό εντοπισμό τους, κατά κανόνα κοντά σε κάποιο

δευεί την αριστεία σημαντικών ηρώων (E 703-704, Θ 273, Λ 299-300, Π 692-693) ή μία διαπίστωση με τη μορφή *έλε δ' άνδρα* (E 37-38, E 144, Λ 92, O 328). Για τις εισαγωγές αυτές βλ. W. W. Minton, «Invocation and Catalogue in Hesiod and Homer», *TAPhA* 93 (1962) 188-212.

27. Με το ζήτημα της βιογράφησης των ελασσόνων ηρώων στο ομηρικό έπος ασχολήθηκαν στις διατριβές τους ο F. Merz, *Die Heldenbiographie als Stilmittel Homers*, Diss., Muri 1953, και η G. Strasburger, *Die kleinen Kämpfer der Ilias*, Diss., Frankfurt 1954, ενώ ιδιαίτερα σημαντική είναι η συμβολή του C. R. Beye, «Homeric Battle Narrative and Catalogues», *HSCP* 68 (1964) 345-373. Πρβ. και την προσέγγιση του W. Kühlmann, *ό.π.*, σσ. 28-41.

28. Ο F. Merz, *ό.π.*, σσ. 5-7, υποστηρίζει ωστόσο ότι προϋπήρχαν στην προφορική παράδοση ποικίλα βιογραφικά μοτίβα, που είχαν απαλειφθεί νωρίς από τους επικούς καταλόγους. Επρόκειτο για λίστες ονομάτων που διεύρυνε αργότερα ο Όμηρος (C. R. Beye, «Homeric Battle...», *ό.π.*, 369-370).

29. Η διαφοροποίηση των καταλόγων μάχης από τον *Κατάλογο Νεών* αποτυπώνεται και στα ρητορικά μέσα, αφού σημειώνεται μια στροφή από το όνομα στο ρήμα που σηματοδοτεί την πλοκή (C. R. Beye, «Homeric Battle ...», *ό.π.*, 348).

30. Τα αφηγηματικά μοτίβα των σκηνών μάχης είχε ήδη κωδικοποιήσει ο F. Merz, *ό.π.* Ο C. R. Beye «Homeric Battle...», *ό.π.*, 358, διακρίνει τις ακόλουθες κατηγορίες: (1) Κοινωνική θέση και πλούτη του ήρωα. (2) Γέννηση. (3) Τόπος καταγωγής. (4) Γάμος. (5) Αυτοεξορία μετά από φόνο. (6) Προφητεία ενός μάντη. Διαφορετική είναι η προσέγγιση της G. Strasburger, *ό.π.*, σσ. 15-36, που διακρίνει στους ομηρικούς καταλόγους μάχης ένα βασικό μοντέλο παρουσίας του ήρωα – όνομα, πατρωνύμιο, καταγωγή και αρετή –, το οποίο διευρύνεται ενίοτε με την πρόσληψη πρόσθετου πληροφοριακού υλικού και αφηγηματικών μοτίβων.

όρος (25 σκοπιῆς Πιμπληίδος ἄγχι, 213 ἐσχατιῇ Θρήκης δυσχειμέρου) ἢ ποταμό (54 ἐπ' Ἀμφρυσσοῖο ῥοῆσιν, 217 παρὰ ῥόον Ἐργίνιο). Το βουκολικό τοπίο αποτελεί την τυπική σκηνογραφία του ερωτικού σμιξίματος στην *Ιλιάδα*, κυρίως ανάμεσα σε μια νύμφη και έναν βοσκό (Ζ 20-28). Χαρακτηριστικό δείγμα είναι ο τόπος γέννησης του ἥρωα Σιμοείσιου (Δ 474-476): Σιμοείσιον, ὃν ποτε μήτηρ / Ἴδηθεν κατιοῦσα παρ' ὄχθησιν Σιμόεντος / γείνατο. Μια ἄλλη αφηγηματική λεπτομέρεια σχετικά με την απαρχή του ἔρωτα των γονέων ἴσως αντλεί ο Απολλώνιος ἀπό την *Ιλιάδα*. Πρόκειται για το μοτίβο της ερωτικής γοητείας την ώρα του χορού, το οποίο στο ομηρικό ἔπος συνοδεύει την ἔνωση της Πολυμήλης και του Ἄρη (Π 181-185):

τῆς δὲ [Πολυμήλης] κρατὺς Ἄρχειφόντης
 ἠράσατ', ὀφθαλμοῖσιν ἰδὼν μετὰ μελπομένησιν
 ἐν χορῶ Ἄρτέμιδος χρυσηλακάτου κελαδεινῆς.
 αὐτίκα δ' εἰς ὑπερῶ ἄναβὰς παρελέξατο λάθρη
 Ἐρμείας ἀκάκητα

Ο χορός ἀλλά και το μοτίβο της λαθραίας συνεύρεσης θυμίζουν τη σκηνή της απαγωγῆς της Ωρείθυιας ἀπό τον Βορέα στον αργοναυτικό κατάλογο (213-215): ἔνθ' ἄρα τήνγε / Θρηΐκιος Βορέης ἀνερείψατο Κεκροπίηθεν, / Ἰλισσοῦ προπάροιθε χορῶ ἐν δινεύουσιν³¹.

Η μορφή του πατέρα κυριαρχεῖ στα περισσότερα ἀνέκδοτα που συνοδεύουν τα πορτρέτα των ελασσόνων ηρώων στις ομηρικές σκηνές μάχης³². Ο πατέρας που στέλνει τα παιδιά του στη μάχη εἶναι ἕνα συχνό μοτίβο· λόγου χάρη στο Ε 152-154:

βῆ δὲ μετὰ Ξάνθον τε Θόωνά τε, Φαίνοπος υἱε,
 ἄμφω τηλυγέτω· ὁ δὲ τείρετο γῆραϊ λυγρῶ,
 υἶδον δ' οὐ τέκετ' ἄλλον ἐπὶ κτεάτεσσι λιπέσθαι

Ο Απολλώνιος υιοθετεῖ το μοτίβο του μονάκριβου γιου³³ για να περιγράψει την τραγική θέση του πατέρα (97-100):

31. Πρβ. και την αφηγηματική παρέμβαση σχετικά με τη λαθραία συνεύρεση του Ἄρη με την Αστύχη στον *Κατάλογο Νεών* (Β 513-515).

32. Ο F. Mezg, ὁ.π., διακρίνει δύο θέματα: τον θρήνο του πατέρα για τον νεκρό γιο του (σσ. 43-49) και το μοτίβο του πατέρα-ιερέα που προλέγει το μέλλον (σσ. 58-61). Βλ. και ὅσα χωρία σχολιάζει η G. Strasburger, ὁ.π., σσ. 24-26.

33. Το επίθετο τηλύγετος (99), που παραπέμπει και ἄμεσα στο ομηρικό χωρίο, προσδίδει μία επιπλέον ψυχολογική ἀπόχρωση στη σκηνή (Σ στο Ι 97-100): τὸ δὲ τηλύγετον ἐνταῦθα ... τὸν καταγῆράσαντι αὐτῶ γενόμενον· οἱ γὰρ τοιοῦτοι τῶν παίδων εἰσὶ προσφιλεῖς.

οὐ μὲν ἔτ' ἄλλους
 γήραος υἱας ἔχεν βιότοιό τε κηδεμονῆας,
 ἀλλὰ ἐ τηλύγετόν περ ὁμῶς καὶ μῦνον ἔοντα
 πέμπεν, ἵνα θρασέεσσι μεταπρέποι ἠρώεσσι

Ο άωρος θάνατος, που εμποδίζει τον πολεμιστή να ανταποδώσει τις φροντίδες στους γέροντες γονεῖς του, επανέρχεται επίμονα στις σκηνές μάχης της Ιλιάδας· αποτυπώνεται μάλιστα και στη λογοτυπική έκφραση οὐδὲ τοκεῦσι θρέπτρα φίλοις ἀπέδωκε, μινυνθάδιος δέ οἱ αἰὼν ἔπλετο (λ.χ. Δ 477-479, Ρ 301-303). Το ίδιο θέμα αποκτά τραγικές διαστάσεις στο αντιθετικό δίπολο Πριάμου-Πηλέα· στον πρώτο που στερήθηκε πολλά από τα παιδιά του, και βέβαια τον Έκτορα, και στον δεύτερο που ζει ελπίζοντας στην επιστροφή του Αχιλλέα (Ω 486-506). Μια ενδιαφέρουσα αντιστροφή του μοτίβου απαντά στον αργοναυτικό κατάλογο, όπου ένας υποψήφιος Αργοναύτης, ο Λυκούργος, απέχει από την εκστρατεία για να φροντίσει τον πατέρα του (165-166):

ἀλλ' ὁ μὲν [Λυκούργος] ἤδη
 γηράσκοντ' Ἄλεδὸν λίπετ' ἄμ πόλιν ὄφρα κομίζοι

Στο ίδιο θεματικό πλαίσιο εντάσσεται και η εναγώνια προσπάθεια του πατέρα να αποτρέψει τη συμμετοχή του γιου του στην εκστρατεία (Υ 408-410): τὸν δ' οὐ τι πατὴρ εἶασκε μάχεσθαι, / οὐνεκά οἱ μετὰ παισὶ νεώτατος ἔσκε γόνιοι. Στον αργοναυτικό κατάλογο τραγικό πρόσωπο είναι ο Αλεός που προσπαθεί με ένα τέχνασμα να εμποδίσει τον Αγκαίο να γίνει Αργοναύτης (169-171)³⁴:

ἔντεα γὰρ οἱ
 προπάτωρ Ἄλεὸς μυχάτη ἐνέκρυψε καλιῆ,
 αἶ κέν πως ἔτι καὶ τὸν ἐρυτήσειε νέεσθαι

Στα βιογραφικά ανέκδοτα της Ιλιάδας η αγωνία ενώπιον της μάχης συνδέεται με το μοτίβο του πατέρα-μάντη που προειδοποιεί τα παιδιά του (Λ 328-331, Ε 149-151, πρβ. Β 830-834). Ο Απολλώνιος μεταφέρει την ιδιότητα του μάντη στον ίδιο τον ήρωα μαζί με την απόφαση του εκούσιου θανάτου (139-141):

Ἰδμων δ' ὕστάτιος μετεκίαθεν ὄσσοι ἔναιον
 Ἄργος, ἐπεὶ δεδαῶς τὸν ἐὸν μόρον οἰωνοῖσιν
 ἦιε, μὴ οἱ δῆμος ἐυκλείης ἀγάσαιτο

34. Ο Απολλώνιος αντλεί ευθέως το θέμα της απόκρυψης της πολεμικής εξάρτησης από την αφήγηση του Νέστορα στο Λ 717-718: οὐδέ με Νηλεὺς / εἶα θωρήσσεσθαι, ἀπέκρυψεν δέ μοι ἵππους.

Η συνειδητή επιλογή του θανάτου έχει επίσης το προηγούμενό της σε ένα ιλιαδικό χωρίο (N 663-665):

*ἦν δέ τις Εὐχῆνωρ, Πολυΐδου μάντιος υἱός,
ἀφνειός τ' ἀγαθός τε, Κορινθόθι οἰκία ναίων,
ὄς ῥ' εὖ εἰδὼς κῆρ' ὀλοὴν ἐπὶ νηὸς ἔβαινε*

Ο ομηρικός Ευχήνορας προκρίνει τον θάνατο στη μάχη από τη μοιραία ασθένεια, αφού αυτοί ήταν οι δύο δρόμοι του πεπρωμένου του (N 666-668): *πολλάκι γάρ οἱ ἔειπε γέρων ἀγαθὸς Πολυΐδος / νούσω ὑπ' ἀργαλέῃ φθίσθαι οἷς ἐν μεγάροισιν, / ἦ μετ' Ἀχαιῶν νηυσὶν ὑπὸ Τρῶεσσι δαμῆναι.* Αντίθετα ο Αργοναύτης Μόψος επιλέγει τον θάνατο από τη δημόσια ατίμωση, απηχώντας ως προς αυτό τον ιλιαδικό Έκτορα³⁵.

Ένα από τα τυπικά γνωρίσματα του ηρωικού καταλόγου είναι και η σύντομη, συνήθως μονολεκτική, αναφορά στην ιδιαίτερη αρετή του ήρωα. Σημειώθηκε ήδη ότι ο Απολλώνιος αφιερώνει στις εξαιρετικές ικανότητες των Αργοναυτών όχι μόνον επιγραμματικές αναφορές αλλά και ολιγόστιχες αναπτύξεις (26-27, 41-43, 75-76, 106-108, 144-145, 154-155, 158-160, 182-184). Σε μία περίπτωση η προσφορά ενός Αργοναύτη συνοδεύεται από τη βοήθεια ενός θεού (111-114):

*αὐτὴ γὰρ [Ἀθηναίη] καὶ νῆα θοὴν κάμε, σὺν δέ οἱ Ἴαργος
τεὔξεν Ἄρεστορίδης κείνης ὑποθυμοσύνησι·
τῷ καὶ πασάων προφερεστάτῃ ἔπλετο νηῶν
ὄσσαι ὑπ' εἰρεσίῃσιν ἐπειρήσαντο θαλάσσης*

Η συνεργασία της Αθηνάς και του Άργου για την κατασκευή της Αργώς αποδεικνύεται σωτήρια για τους ήρωες, όπως φαίνεται και από την υπογράμμιση της υπεροχής του αργοναυτικού σκάφους στους στ. 113-114. Το μοτίβο απαντά δύο φορές στις σκηνές μάχης της Ιλιάδας, όπου όμως το αντίστοιχο «δώρο» του θεού προς τον θνητό αποβαίνει ανώφελο ή και μοιραίο³⁶. Στο E 49-58 ο Σκαμάνδριος περιγράφεται ως δεινός κυνηγός, που οφείλει τις εξαιρετικές επιδόσεις του στη διδασκαλία της Άρτεμης· κατά μια ειρωνική σύμπτωση, ο Σκαμάνδριος βρίσκει τον θάνατο από το δόρυ του Μενέλαου (E 53-54 *ἀλλ' οὐ οἱ τότε γε χραῖσμι' Ἄρτεμις ἰοχέαιρα, / οὐδὲ ἐκηβολία, ἧσιν τὸ πρὶν γ' ἐκέκαστο*). Στους αμέσως επόμενους στίχους (E 59-68) καταγράφεται ο θάνατος του Φέρεκλου, ενός τεχνίτη,

35. Z 442-443 *αἰδέομαι Τρῶας καὶ Τρωάδας ἔλκεσιπέπλους, / αἶ κε κακὸς ὡς νόσφιν ἀλυσκάζω πολέμοιο καὶ X 108-110 ἐμοὶ δὲ τότε' ἂν πολὺ κέρδιον εἶη / ἄντην ἢ Ἀχίλλεα κατακτείναντα νέεσθαι, / ἢ ἐκεν αὐτῷ ὀλέσθαι εὐκλειῶς πρὸ πόλης.* Για την αιδώ του ήρωα απέναντι στην κοινότητα βλ. O. Hellmann, *ό.π.*, σσ. 74-87.

36. Για την τραγικότητα του μοτίβου βλ. G. Strasburger, *ό.π.*, σσ. 32-34.

που με την επιστασία της Αθηνάς κατασκεύασε τα καράβια των Τρώων (E 62-64)³⁷:

ὅς και Ἄλεξάνδρω τεκτῆνατο νῆας εἵσας
ἀρχεκάκους, αἶ πᾶσι κακὸν Τρώεσσι γέγοντο
οἷ τ' αὐτῶ, ἐπεὶ οὐ τι θεῶν ἐκ θέσφατα ἦδη

Το θέμα του καταστροφικού δώρου – εν προκειμένω των τρωικών πλοίων που συνέβαλαν στην αρπαγή της Ελένης και συνεπώς στην πυροδότηση του τρωικού πολέμου – πρέπει να είχε υπόψη του ο Απολλώνιος κατά την προσαρμογή του ιλιαδικού μοτίβου στον αργοναυτικό κατάλογο· μόνο που ο ελληνιστικός ποιητής επέλεξε να αντιστρέψει το θέμα, υπενθυμίζοντας τον κοινό τόπο σχετικά με τη ναυτική υπεροχή της Αργώς³⁸.

Η εξορία λόγω ανθρωποκτονίας είναι ένα από τα πιο δημοφιλή μοτίβα στην *Ιλιάδα*³⁹. Το μοτίβο αυτό συνοδεύει την περιγραφή του Τληπόλεμου στον *Κατάλογο Νεών* (B 657-667), απαντά όμως συχνά στους καταλόγους των σκηνών μάχης (N 694-698, O 430-433, Π 570-576). Ως βιογραφικό ανέκδοτο συνδέεται και με τον Πάτροκλο, όπως υπενθυμίζει το φάντασμα του νεκρού ήρωα στον Αχιλλέα (Ψ 85-88):

εὐτέ με τυτθὸν ἐόντα Μενότιος ἐξ Ὀπόντος
ἤγαγεν ὑμετέρονδ' ἀνδροκτασίης ὑπο λυγρῆς,
ἦματι τῷ ὅτε παῖδα κατέκτανον Ἄμφιδάμαντος,
νήπιος, οὐκ ἐθέλων, ἀμφ' ἀστραγάλοισι χολωθεῖς

Η τριπλή έμφαση στην αναίτια δολοφονία – νήπιος, οὐκ ἐθέλων, ἀμφ' ἀστραγάλοισι χολωθεῖς – είναι μια λεπτομέρεια την οποία αναπαράγει ο Απολλώνιος στο βιογραφικό ανέκδοτο για τον φόνο του Φώκου από τους Αιακίδες με τον όρο *ἀφραδίη* (90-93)⁴⁰:

37. Δεν είναι σαφές ωστόσο εάν το ὅς αναφέρεται στον ίδιο τον Φέρεκλο ή τον πατέρα του, τον Αρμονίδα (Σ Αριστόν. στο E 60).

38. Εκτός από τις θετικές συνδηλώσεις της Αργώς στην προηγούμενη γραμματεία (μ 69-70, Ευρ. *Μήδ.* 1335, Πίνδ. *Π.* 24-25), ο Απολλώνιος υπαινίσσεται και τους εναρκτήριους στίχους από τη *Μήδεια* του Ευριπίδη, όπου το πλοίο, όπως και στην περίπτωση του ιλιαδικού χωρίου, θεωρείται απαρχή όλων των συμφορών (Ευρ. *Μήδ.* 1): *εἴθ' ὄφελ' Ἀργοῦς μὴ διαπτάσθαι σκάφος.*

39. Βλ. F. Merz, ό.π., σσ. 11-20, G. Strasburger, ό.π., σσ. 29-31, και όσα παράλληλα συγκεντρώνει ο N. Richardson, *The Iliad: A Commentary*, V.VI: Books 21-24, Cambridge 1993, σ. 175, από την *Ιλιάδα* και την *Οδύσσεια*.

40. Ο N. Richardson, ό.π., σ. 175, παρατηρεί ότι στην *Ιλιάδα* ο Πηλέας είναι εκείνος που παρέχει άσυλο στον φονιά (στον Πάτροκλο Ψ 89-90, στον Επειγέα Π 573-574 και στον Φοίνικα I 479-483). Είναι ενδιαφέρον ότι ο Απολλώνιος τοποθετεί στη θέση του φονιά τον ίδιο τον Πηλέα, προφανώς για να σχολιάσει τον ειδικό ρόλο του στην *Ιλιάδα*.

τοῖσι δ' ἐπ' Αἰακίδαί μετεκίαθον, οὐ μὲν ἄμ' ἄμφω
οὐδ' ὁμόθεν, νόσφιν γὰρ ἀλευάμενοι κατένασθεν
Αἰγίνης, ὅτε Φῶκον ἀδελφεὸν ἐξενάριξαν
ἄφραδίῃ

Συνοψίζουμε: οι ανδροκτασίες αποτελούν μετεξέλιξη του αρχαϊκού, ησιόδειου τύπου, καταλόγου, όπου εκτός από την ονοματολογία και τα τυπικά στοιχεία ταυτότητας⁴¹, παρεισφρέουν ενίοτε βιογραφικά ανέκδοτα – «δραματικά ιντερλούδια»⁴² – ποικίλης έκτασης και θεματολογίας. Παρά τις τυχαίες και σποραδικές πληροφορίες, δεν λείπει και κάποια τυποποίηση των θεμάτων – γέννηση, οικογένεια, αδελφοκτονία, μορφή του πατέρα –, ενώ υπάρχουν δραματικές πινελιές και ψυχολογικές προεκτάσεις στην ιστορία του ελάσσονα ήρωα. Τόσο η τυπολογία των καταλόγων μάχης όσο και η θεματολογία και το ψυχολογικό στοιχείο υιοθετούνται από τον Απολλώνιο⁴³, όμως υπάρχει και μια κρίσιμη διαφορά σε σχέση με το ομηρικό πρότυπο: στην *Ιλιάδα* ο ήρωας, βγαίνοντας την ύστατη στιγμή του θανάτου από την ανωνυμία του και αποκτώντας προσωπικότητα, τονίζει την τραγικότητα της μάχης και προκαλεί τον έλεον

41. Την περιγραφή του ησιόδειου καταλόγου δίνει συνοπτικά ο C. R. Beye «Homeric Battle...», ό.π., 369: «Ο ησιόδειος τύπος καταλόγου αντιπροσωπεύει το αρχαιοδιφικό, πινακογραφικό και συλλεκτικό πνεύμα που σε κάθε λογοτεχνία περιορίζει το καλλωπισμένο, συγκινησιακό εικαστικό και δραματικό υλικό του έπους στα βασικά του συστατικά – δηλαδή τα “δεδομένα”, ανθρωπωνύμια, τοπωνύμια και τα συναφή». Για τον τύπο αυτών των καταλόγων στον Όμηρο βλ. W. Kühlmann, ό.π., σσ. 54-67.

42. Ο όρος ανήκει στον C. R. Beye, «Homeric Battle...», ό.π., 365.

43. Παρότι δεν εμπίπτει στα όρια της προκειμένης μελέτης, ας σημειωθεί εν παρόδω ότι ορισμένα θέματα του αργοναυτικού καταλόγου έχουν το προηγούμενό τους και στον κατάλογο των ηρωίδων από το λ της *Οδύσσειας* (λ 235-330). Παρακάτω σημειώνονται οι κυριότερες ομοιότητες των δύο καταλόγων: α) Η έμφαση στις μητέρες των Αργοναυτών (Καλλιόπη, Ευπολέμεια, Πηρώ, Λήδα, Ευρώπη, Ωρείθυι(α) είναι ανάμνηση των γυναικείων μορφών του οδυσσειακού καταλόγου. (β) Το θέμα της (παράνομης) ένωσης μιας θνητής με έναν θεό στον αργοναυτικό κατάλογο (Αμμύμνη-Ποσειδώνας, Λήδα-Δίας, Ευρώπη-Ποσειδώνας) απαντά σε όλες σχεδόν τις αφηγήσεις του οδυσσειακού καταλόγου (Τυρώ-Ποσειδώνας, Αντιόπη-Δίας, Αλκμήνη-Δίας, Ιφιμέδεια-Ποσειδώνας). (γ) Η ερωτική ιστορία της Ωρείθυιας και του Βορέα (211-218) έχει κοινά στοιχεία με το σμίξιμο της Τυρώς και του ποταμού Ενιπέα (λ 238-245). (δ) Το θέμα της ύβρης και της συνακόλουθης θανάτωσης του υβριστή από τον Απόλλωνα, το οποίο αφορά στον αργοναυτικό κατάλογο τον Εύρυτο (88-89), αναπτύσσεται εκτεταμένα σε σχέση με τους Αλωάδες στην *Οδύσσεια* (λ 311-320). (ε) Ο Απολλώνιος σμικρύνει δύο τουλάχιστον αφηγήσεις από τον κατάλογο των ηρωίδων, την απόκτηση των κοπαδιών του Ίφικλου για χάρη της Πηρώς (120-121 - λ 288-297) και τη γέννηση των Διόσκουρων από τη Λήδα (146-150 - λ 298-304). Ωστόσο, ο αποροκάλυπτα γενεαλογικός πυρήνας του οδυσσειακού καταλόγου (λ 233-234 *ἐκάστη / ὄν γόνον ἐξαγόρευεν*), η εμμονή στις γυναικείες μορφές, οι εκτεταμένες αφηγήσεις (ακόμη και με παρεμβολή ευθέως λόγου στο λ 248-252), η αρχαϊκή παρατακτική σύνδεση με το ἤ (πρβ. τις *Ηοίες* του Ησιόδου) δεν συγγενεύουν άμεσα με τη θεματογραφία και το ύφος του αργοναυτικού καταλόγου.

των ακροατών⁴⁴. Αντίθετα, ο Απολλώνιος χρησιμοποιεί τον βίο ως μέσο εξατομίκευσης των Αργοναυτών και ανάδειξης περισσότερων ηρώων, όπως θα δούμε παρακάτω.

3. Η αργοναυτική ομάδα

Η θέση του ήρωα στα Αργοναυτικά απασχόλησε πλειάδα μελετητών, κατά κύριο λόγο σε συνάρτηση με την αμφιλεγόμενη μορφή του Ιάσονα⁴⁵. Στη συνέχεια θα επιχειρήσουμε να αποκωδικοποιήσουμε την περιεκτικότητα του όρου «ήρωας» σε σχέση με τους υπόλοιπους Αργοναύτες, όπως προκύπτει από τη σκιαγράφησή τους στο πλαίσιο του καταλόγου⁴⁶.

Οι Αργοναύτες από την πρώτη παρουσίασή τους συγκροτούν μια ανομοιογενή αλλά αλληλέγγυα επιχειρησιακή ομάδα. Η αναβάθμιση του ρόλου τους στο πλαίσιο του νεότερου έπους αποτυπώνεται προγραμματικά στη ρητορική της συλλογικότητας που διαπερνά τον κατάλογο⁴⁷.

44. Ο F. Metz, ό.π., σσ. 9-10, παρατηρεί ότι η βιογράφηση του πολεμιστή την ώρα του θανάτου συνιστά ένα είδος νεκρολογίας που ενισχύει την ανθρώπινη εικόνα του. Συστηματικότερα προσεγγίζει το θέμα η G. Strasburger, ό.π., σσ. 69-122, που θεωρεί ότι η εξατομίκευση των πολεμιστών από τη μάζα δείχνει το τίμημα που πρέπει να πληρώσει ο νέος στον πόλεμο· παράλληλα διαπιστώνει ότι με την εξέλιξη της πλοκής υπάρχει κλιμάκωση του περῶμένου των μικρότερων ηρώων, το οποίο αντικατοπτρίζει την τραγική κατάληξη των πρωταγωνιστών.

45. Ο C. R. Beye, *Epic and Romance...*, ό.π. επισημαίνει ότι ο Ιάσωνας είναι ένας αρχηγός με ανθρώπινες αδυναμίες που απορρέουν από το νεαρό της ηλικίας του και επιπλέον προικισμένος με «νέες» αρετές, όπως η ευγένεια και η διπλωματία, αλλά και πρότυπο ερωτικού ήρωα. Ο J. J. Clauss, *The Best of the Argonauts...*, ό.π., θεωρεί ότι στο πρωταρχικό ερώτημα που θέτει ο Απολλώνιος «ποιος είναι ο άριστος των Αργοναυτών;» αναδεικνύει ως νέα μορφή ήρωα-διπλωμάτη τον Ιάσονα. Για την ανθρώπινη πλευρά του Ιάσονα σε αντίθεση με τον συμβατικό επικό ήρωα βλ. R. L. Hunter, «Short on Heroics: Jason in the Argonautica», *CQ* 38 (1988) 436-453, και S. B. Jackson, «Apollonius' Jason: Human Being in an Epic Scenario», *G&R* 39 (1992) 155-162. Τη σταδιακή ωρίμανση του Ιάσονα σε σοφό – κατά την έννοια του στωικισμού – υποστήριξε η M. F. Williams, «Stoicism and the Character of Jason in the Argonautica of Apollonius Rhodius», *Scholias* 5 (1996) 17-42.

46. Ο J. J. Clauss, *The Best of the Argonauts...*, ό.π., σσ. 34-36, κάνει τη νόμιμη υπόθεση ότι η λ. ἄριστοι στους τελευταίους στίχους του αργοναυτικού καταλόγου (229 και 231) αποτελεί έναν υπαινιγμό στον ομηρικό όρο που απαντά μετά τον Κατάλογο Νεών (B 761 τίς τ' ἄρ τῶν ὄχ' ἄριστος ἔην), ενώ ταυτόχρονα θέτει προς διερεύνηση το ζήτημα του ποιος θα αποδειχθεί ικανότερος ως Αργοναύτης.

47. Η τάση «εκδημοκρατισμού» του ηρωικού διαφαίνεται από το προοίμιο. Ο S. Goldhill, ό.π., σ. 288, συγκρίνοντας την ιλιαδική φράση κλέα ἀνδρῶν (I 189) με την παραλλαγή του Απολλωνίου κλέα φωτῶν (1.1), παρατηρεί: «Η επιλογή του γενικού όρου “άνθρωποι” σε αντιδιαστολή προς τον τιμητικά φορτισμένο ηρωικό όρο ἀνήρ, “άνδρας”, θέτει το ερώτημα αφενός του ποιοτικού εύρους του “ανδρισμού” των επικών μορφών και αφετέρου του φύλου των πρωταγωνιστών στα Αργοναυτικά. Τα “κατορθώματα των ανθρώπων” προγραμματικά καταδεικνύουν τον προβληματισμό που εγείρει το έπος γύρω από τις σχέσεις του Ιάσονα με

Οι φερέλπιδες ήρωες συγκεντρώνονται στην Ιωλκό προκειμένου να καταταγούν στο σώμα των Αργοναυτών (48 *ένικρινθῆναι όμίλω*, 205 *μεταρίθμιος*) ως βοηθοί και συνεργάτες (32 *έπαρωγόν άέθλων*, 228 *συμμήστορες*): η βιασύνη τους κατά την προσέλευση (35 *ήλυθε αύτοσχεδόν*, 45 *ούδὲ ... δηρόν έλειπτο*, 78 *λελιημένον*) συνδυάζεται με την έντονη επιθυμία τους να συμμετάσχουν ως συγγενείς (53 *γνωτός*, 199 *μήτρως*), φίλοι (131 *όπάων*) και συγχρόνως προστάτες ο ένας του άλλου (194 *κοσμήτορα παιδός*): η διαφαινόμενη έλλειψη ανταγωνιστικότητας μεταφράζεται τελικά σε αναγνώριση της αξίας των συντρόφων (70 *άριστήεσσι σὺν άνδράσιν*, 100 *θρασέεσσι ήρώεσσι*, 109 *άριστήων ές όμιλον*, 195 *περιθαρσέα όμιλον*, 206 *πάσιν άριστήεσσιν*)⁴⁸.

Σε αντίθεση με την *Ιλιάδα*, όπου η πολεμική αντιπαράθεση αφορά δύο στρατεύματα που διακρίνονται βάσει των αριστοκρατικών αντιλήψεων σε άρχοντες και πλήθος⁴⁹, ο Απολλώνιος ενοποιεί τις κατηγορίες του ατομικού και του καθολικού: η Αργώ επανδρώνεται με μεγάλο αριθμό ανδρών, που ο καθένας τους έχει την ταυτότητά του και μπορεί δυνάμει να εξελιχθεί σε πρωταγωνιστή, με αρκετούς ικανούς να αναλάβουν καθοδηγητική δράση και με έναν επικεφαλής στον ρόλο του συντονιστή⁵⁰. Υπάρχει δηλαδή μια ποσοτική σμίκρυνση του ομηρικού πλήθους και μια ποιοτική εμβάθυνση σε χαρακτηριστικά και γενεαλογικά γνωρίσματα στο ελληνιστικό έπος.

Είναι εύλογο λοιπόν ότι ο Απολλώνιος σκιαγραφεί περισσότερο εξατομικευμένα τους πρωταγωνιστές του σε σύγκριση με το ομηρικό έπος. Το ότι ο Αργοναύτης δεν είναι ούτε ανώνυμος (όπως οι σύντροφοι στην *Οδύσσεια*) ούτε ένα κενό όνομα (όπως οι περισσότερες από τις σκιάδεις μορφές που παρελαύνουν από το Β της *Ιλιάδας*) προκύπτει από τον κατάλογο. Κάθε ήρωας έχει λιγότερο ή περισσότερο συγχροτημένη ιστορία, συντεταγμένη από ψηφίδες που αφορούν το παρελθόν, το παρόν ή το

το πλήρωμά του, την απαξίωση των ηρωικών προτύπων συμπεριφοράς, τον ρόλο της Μήδειας».

48. Το ανταγωνιστικό ήθος χαρακτηρίζει τον ομηρικό ηρωικό κόσμο, όπως αποτυπώνεται λόγω χάρη στην ηγεμονική μορφή του Αγαμέμνονα (C. R. Beye, *Epic and Romance ...*, ό.π., σ. 81).

49. Μια χαρακτηριστική έκφραση της ρητορικής του πλήθους στην *Ιλιάδα* συνιστά η περιγραφή του μέσω πανοραμικών παρομοιώσεων με θαλάσσια κύματα και με στάχια σε χωράφι (B 142-154), με πουλιά, με μύγες και με κοπάδια γιδοπροβάτων (B 459-483), με άνεμο που σηκώνει σύννεφα σκόνης (N 334-338), με αγέλη λιονταριών (O 592-595) ή με πυκνές πέτρες που οικοδομούν έναν τοίχο (Π 212-218) κ.ο.κ. Βλ. και O. Hellmann, ό.π., σσ. 91-99.

50. O R. L. Hunter αποδίδει την πληθώρα των ηρώων στην παράδοση των κύκλιων επών, κυρίως των *Επιγόνων*, των *Νόστων* και της *Θηβαΐδος* («The Argonautica of Apollonius and Epic Tradition», υπό δημοσίευση).

μέλλον του. Ωστόσο, θα ήταν εσφαλμένο να υποστηρίξουμε ότι ο Απολλώνιος βιογραφεί ολοκληρωμένα τους Αργοναύτες· απλώς, κοντά στα τυπικά επικά στοιχεία ταυτότητας – όνομα, γενεαλογία, τόπος καταγωγής – αναφέρονται διάσπαρτες και ασυστηματοποίητες οι ανθρώπινες λεπτομέρειες⁵¹. Ας τις διατρέξουμε.

Ο ήρωας στον αργοναυτικό κατάλογο αποκτά μια σχηματική βιολογική υπόσταση. Κατά την έναρξη της εκστρατείας αναμιγνύονται οι ηλικίες: στον γέροντα αλλά αξιόμαχο ακόμη Πολύφημο, για τον οποίον λέγεται ρητά ότι βαρύθεσκέ οί γυῖα (43-44)⁵², και τον προχωρημένης ηλικίας Λαοκόωντα (194 ἤδη γηραλέον) αντιπαρατίθεται ο Ὑλας, που βρίσκεται στο πρώτο άνθος της νιότης του (132 πρωθήβης), και ο νεαρός ακόμη Μελέαγρος (195 ἔτι κουρίζων)⁵³. Είναι σχεδόν παράδοξο ότι πρόθυμος για αργοναυτικές περιπέτειες εμφανίζεται και ένας χωλός, ο Παλαιμόνιος, που βασιζέται στη ρώμη των χεριών του (204-205)⁵⁴.

Εκτός από τα φυσικά μειονεκτήματα, οι Αργοναύτες εμφανίζουν ενίοτε ανθρώπινες αδυναμίες και χαρακτηρισολογικά ελαττώματα. Οι δίδυμοι Αιακίδες, ο Τελαμώνας και ο Πηλέας, βαρύνονται με την κατηγορία της απερισκεψίας (93 ἀφραδίη) που τους οδήγησε στην αδελφοκτονία⁵⁵. Δύο άλλοι Αργοναύτες, ο Ἴδας και ο Αγκαίος, ο γιος του Ποσειδώνα, χαρακτηρίζονται από βιαιότητα και αλαζονεία (151 και 188 ὑπέρβιος)⁵⁶. Η υπερηφάνια και η κομπορρημοσύνη αποτελούν γνώρισμα άλλων ηρώων (για τον Αυγεία που καυχιέται για τα πλούτη του 174 ἄλβω κυδιῶν,

51. Με την έμφαση στην ιδιωτική ζωή ο Απολλώνιος προσεγγίζει περισσότερο τα «ατομικά» λογοτεχνικά είδη, όπως το μυθιστόρημα (C. R. Beye, *Epic and Romance ...*, ό.π., σ. 79).

52. Ο D. L. Pike, «Jason's Departure: Apollonius Rhodius and Heroism», *AClass* 36 (1993) 33, σημ. 9, σημειώνει ότι πρόκειται για ομηρική ανάμνηση (T 164-165): *εἰ περ γὰρ θυμῶ γε μνοιῶν πόλεμίζειν, / ἀλλὰ τε λάθρη γυῖα βαρύνεται*.

53. Είναι ενδιαφέρουσα η παρατήρηση του P. Haendel, ό.π., σ. 26, ότι με την αναφορά στο γήρας αίρεται το παραμυθικό στοιχείο του έπους και οι ήρωες του παρελθόντος προσεγγίζουν τους απλούς ανθρώπους του παρόντος.

54. Ο Παλαιμόνιος οφείλει τη χωλότητά του στον πατέρα του Ἡφαιστο (203), ο οποίος στην *Ιλιάδα* περιφρονείται από τους υπόλοιπους θεούς για το μειονέκτημά του αυτό (A 599-600, Σ 394-397). Δεν είναι άλλωστε χωρίς σημασία ότι η χωλότητα συνοδεύει στην *Ιλιάδα* μα από τις πιο αρνητικές μορφές, τον Θεοσίτη (B 212-219).

55. Η απερισκεψία του Τελαμώνια εκδηλώνεται ξανά, όταν κατηγορεί οργισμένος τον Ιάσονα για υπέρμετρη φιλοδοξία (1.1289-1295) και αμέσως μετά ζητά συγγνώμη για την αμετροπέπιά του (1.1329-1335), αλλά και όταν ορμά να συμπαραταχθεί με τον Ιάσονα για τη διεκπεραίωση του άθλου που του έθεσε ο Αιήτης χωρίς να υπολογίσει τις συνέπειες (3.515-516).

56. Για το αμφίσημο επίθετο ὑπέρβιος βλ. D. L. Pike, ό.π., 33, σημ. 6. Ο Ἴδας ξεχωρίζει κυρίως για την αρνητική πλευρά του χαρακτήρα του, αφού αντιπροσωπεύει έναν προ-ιλιαδικό, πρωτόγονο, σχεδόν «βαρβαρικό» τύπο ήρωα κατά τον H. Fraenkel, «Ein Don Quijote unter den Argonauten des Apollonios», *MH* 17 (1960) 1-20.

152-153 για τους Αφαρητιάδες και 188-189 για τον Εργίνο και τον Αγκαίο που έχουν μεγάλη εμπιστοσύνη στις δυνάμεις τους, πρβ. 87-89 για τον υβριστή Εύρυτο).

Ο Αργοναύτης υπακούει συχνά σε έναν ηθικό κώδικα, που ορίζεται από τους διαπροσωπικούς δεσμούς ή από τη σχέση του με την κοινωνία και τον θεό. Ο Ίδμονας θα μπορούσε να είναι μια τυπική περίπτωση ομηρικού ήρωα, που, προκειμένου να διατηρήσει την υπόληψή του στην κοινότητα, οδηγείται εκούσια στον θάνατο (140-141). Επιπλέον, οι ήρωες συμμετέχουν στην εκστρατεία κατόπιν επιλογής που ορίζεται από την εσωτερική παρόρμηση (70, 100, 140), την οικογένεια (69-70, 77-78), τη φιλική σχέση (47-48, 208-210) ή την υπαγόρευση του ίδιου του θεού (109-110).

Η οικογενειακή κατάσταση των ηρώων στον αργοναυτικό κατάλογο υπερβαίνει την απλή ονοματική γενεαλόγηση. Ο αδελφός είναι συνήθως σύντροφος στην εκστρατεία (52, 86-87, 90, 118-119, 151, 160), ακόμη και ο θεός (148-150). Η μητέρα, όπως στην περίπτωση της Λήδας, γίνεται ισχυρό κίνητρο για τη συμμετοχή των Διόσκουρων στην εκστρατεία (191-192). Ιδιαίτερα όμως ξεχωρίζει η μορφή του πατέρα (97-100, 165-167)⁵⁷.

Από την αποσπασματική σχιαγράφιση δεν λείπουν και κάποιες ψυχολογικές αποχρώσεις. Ο φόβος του πατέρα ενόψει της συστράτευσης του γιου του με τους Αργοναύτες και η επινόηση δόλων για την παρεμπόδισή του είναι ένα ενδιαφέρον μοτίβο (193-194 Οινέας και Μελέαγρος, πρβ. 169-171 ο Αλεός κρύβει τα όπλα του Αγκαίου), αλλά μεγαλύτερο ψυχολογικό βάθος παρουσιάζει η μορφή του πατέρα που έχει την έγνοια του μονάκριβου γιου του (97-100) και προσδοκά την ανταπόδοση των φροντίδων του στα γεράματά του (165-167). Η τραγική αντίθεση ανάμεσα στην επίγνωση του θανάτου και την απόφαση συμμετοχής του Ίδμονα είναι μια άλλη ψυχολογική απόχρωση που συνδέεται με το θέμα της αναπόδραστης μοίρας (140-141).

Μια τελευταία παράμετρος που θα μας επέτρεπε να αντιληφθούμε συνολικότερα το εύρος του ηρωισμού στα Αργοναυτικά σχετίζεται με τις αρετές που συνοδεύουν κάθε ήρωα. Εάν στον ομηρικό κόσμο ο ήρωας επιδιώκει το κλέος, την αριστεία και την υστεροφημία ως αυταξίες⁵⁸, οι

57. Η έμφαση στην εγκαταλεειμμένη οικογένεια σε συνδυασμό με τη συχνή αναφορά στο νεαρό της ηλικίας των περισσότερων Αργοναυτών είναι κατά τη θεώρηση του C. R. Beye, *Epic and Romance...*, ό.π., σσ. 80-81, μια αφορμή για να περιγραφεί η νεανική ψυχολογία ενόψει μιας επικίνδυνης εκστρατείας.

58. Σχετικά με τον όρο ήρωας και τα παρεπόμενά του, τον ηθικό κώδικα του ιλιαδικού ήρωα, τα μοτίβα του ηρωισμού και τη συζυγία κλέος-θάνατος βλ. W. Marg, «Kampf und Tod

νεότερικοί Αργοναύτες συμβάλλουν στον κοινό αγώνα με τις ασυνήθιστες δεξιότητές τους⁵⁹. Έτσι, στην *Ιλιάδα* η γενική αρετή είναι το θάρρος και η ικανότητα στη μάχη, χωρίς να αποκλείεται κάποιο ειδικότερο τάλαντο, που αποτυπώνεται σε λογοτυπικούς χαρακτηρισμούς⁶⁰. Στον αργοναυτικό κατάλογο όμως είναι έντονη η ανάγκη για διαφοροποίηση και ιδιαιτερότητα, μια αρχή που τηρείται με συνέπεια καθόλη τη διάρκεια του έπους. Κάθε Αργοναύτης κατέχει ένα απόλυτα προσωπικό χάρισμα που του επιτρέπει να διεκδικήσει μια θέση στην επικίνδυνη αποστολή παραπληρωματικά προς τους υπόλοιπους ήρωες. Άλλωστε, η αργοναυτική εκστρατεία δεν καταγράφεται ως πολεμική εποποιία αλλά ως «αθλοπαιδιά» με τελικό έπαθλο το Χρυσόμαλλο Δέρας⁶¹. κατά συνέπεια, οι συμμετέχοντες πρέπει μάλλον να είναι προικισμένοι με υπερφυσικές σωματικές, πνευματικές και ψυχικές ικανότητες παρά με τις κατεξοχήν «ανδρικές» αρετές που απαιτούνται στο πεδίο της ομηρικής μάχης⁶².

in der Ilias», *Die Antike* 18 (1942) 167-179, G. Nagy, *The Best of the Achaeans: Concepts of the Hero in Archaic Greek Poetry*, Baltimore - London 1979, J. Griffin, *Homer on Life and Death*, Oxford 1980, S. L. Schein, *The Mortal Hero*, Berkeley 1984, K. C. King, *Achilles. Paradigms of the War Hero from Homer to the Middle Ages*, Berkeley 1987, και για τον ήρωα στην προφορική ποίηση όλων των εποχών C. M. Bowra, *Heroic Poetry*, London 1952.

59. Η αμφισβήτηση του ομηρικού ήρωα από μέρος του Απολλωνίου αποτυπώνεται εναργέστερα στη δυναμική εισβολή του έρωτα ως καταλύτη της εκστρατείας. Ο εραστής Ιάσωνας έρχεται σε αντίθεση με την αρχαϊκή ηρωική πόζα του Ηρακλή (βλ. C. R. Beye, *Epic and Romance...*, ό.π., σσ. 88-99, M. Margolies De Forest, *Apollonius' Argonautica: A Callimachean Epic* [Mnemosyne, Suppl. 142], Leiden, Brill, 1994, σσ. 47-69). Ο S. Goldhill, ό.π., σσ. 317-319, κάνει λόγο για απαξίωση του ομηρικού κλέους, όταν ο Απολλώνιος παρωδεί στην αντιπαράθεση των Αργοναυτών με τους Δολίονες (1.1040-1047) την ιδεολογία και το ύφος των ομηρικών ανδροκτασιών. Άλλωστε, στα Αργοναυτικά παραγκωνίζεται το ιδεώδες του θανάτου που μνημειώνει τον ηρωισμό στην *Ιλιάδα* (R. L. Hunter, *The Argonautica of Apollonius...*, ό.π., σσ. 8-9).

60. Σωστά παρατηρεί ο C. R. Beye, *Epic and Romance...*, ό.π., σ. 23, ότι ο Απολλώνιος χρησιμοποιεί ελάχιστους ποιητικούς χαρακτηρισμούς και ελάχιστους λογότυπους, διότι παρουσιάζει τα πράγματα ως ιδιαίτερα και όχι ως καθολικά. Άλλωστε, οι λογότυποι στο συμβατικό έπος χαρακτηρίζουν τους ήρωες ως «αντίγραφα» ενός ορισμένου μοντέλου (ό.π., σ. 80).

61. Η λ. *ἄεθλον* (1.15, 32) χρησιμοποιείται για το έπαθλο σε κάποιον αγώνα· είναι χαρακτηριστικό ότι στην *Ιλιάδα* σημαίνει σταθερά το αθλητικό βραβείο (I 124, Λ 700) και κυρίως στους αγώνες που οργανώνονται προς τιμή του Πάτροκλου (Ψ 257-261). Στην *Οδύσεια* δηλώνει τόσο τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει ο Οδυσσεύς στον νόστο του (α 18) όσο και τον αγώνα τόξου που ορίζεται για τους μνηστήρες (τ 576-581), ενώ στον Πίνδαρο αποτελεί μόνιμο συνοδευτικό του επίνικου (O. 1,3/4,3 κ.ο.κ.). Ως πολεμικός όρος απαντά στο Γ 126 και στο δ 241. Ωστόσο, η «αθλητική» διάσταση της εκστρατείας δεν απαλλάσσει τους Αργοναύτες από κάποιον φόβο και απαισιοδοξία για την έκβασή της (D. L. Pike, ό.π., 30 και 34, σημ. 16, πρβ. Αργ. 1.255 *κακῶν ἄεθλων*, 1.841 *λυγροὶ ἄεθλοι*).

62. Ο G. Lawall, ό.π., 123-148, διακρίνει τους Αργοναύτες σε τέσσερις κατηγορίες ανάλογα με τον τύπο της ανθρώπινης δράσης που αντιπροσωπεύουν: σε ανθρώπους της δύναμης (Ηρακλής), της ειδικής δεξιότητας (Τίφυς, Πολυδεύκης, Αγκάλως), της ανδρείας (Τε-

4. Η νεοτερική υπογράμμιση

Όσα προηγήθηκαν παρουσιάζουν έναν επικό ποιητή που επιχειρεί μέσα από την εντατικότερη σχιαγράφηση περισσότερων πρωταγωνιστών να υποκαταστήσει το μοναχικό έργο του ομηρικού ήρωα με την παραπληρωματική δράση των πολλών. Είναι όμως πράγματι τέτοια η πρωταρχική λειτουργία του αργοναυτικού καταλόγου ή μήπως αυτό που μοιάζει να είναι μια ιδεολογική έμφαση αποτελεί τελικά πρόφαση για ένα διακειμενικό, και περισσότερο αλεξανδρινό, παιχνίδι;

Οι ελληνιστικοί ποιητές χρησιμοποιούν με δύο νέους τρόπους το λογοτεχνικό είδος: αφενός σχολιάζουν τους παραδοσιακούς ειδολογικούς κανόνες του παρελθόντος, εφόσον χειρίζονται ελεύθερα και ενίοτε ανατρεπτικά τις οικείες συμβάσεις – έτσι τα έργα τους ανήκουν στην κατηγορία του *μετα-είδους*· αφετέρου συμμειγνύουν πρωτότυπα θεματικές, μορφικές και υφικές συμβάσεις από διάφορα όσο και διαφορετικά είδη, προτεινόντας καινούριες ειδολογικές διασταυρώσεις.

Πράγματι ο Απολλώνιος με τα *Αργοναυτικά* επιχειρεί μια αναπροσαρμογή του επικού κώδικα στη νεοτερική ποιητική· ειδικότερα ο αργοναυτικός κατάλογος μπορεί να αναγνωστεί ως μια ελληνιστική εκδοχή των ηρωικών καταλόγων της *Ιλιάδας*⁶³. Η καταλογική απαρίθμηση των Αργοναυτών λειτουργεί σαν κειμενικό σχόλιο στο ομηρικό έπος, διότι: τυποποιημένα θέματα από τις ιλιαδικές σκηνές μάχης συνδέονται ως εξαισιολογικά βιογραφικά στιγμιότυπα με τους Αργοναύτες· ο ηρωισμός επαναπροσδιορίζεται, αφού στην *Ιλιάδα* αποτελεί τυπική αρετή των αρίστων, ενώ στα *Αργοναυτικά* συναρτάται με ατομικά χαρίσματα· και σε αντίθεση με τους ελάσσονες ήρωες της *Ιλιάδας*, οι Αργοναύτες έχουν την ιδιαίτερή τους υπόσταση και συμμετέχουν στην πλοκή καθόλη τη διάρκεια του έπους.

Η κύρια διαφοροποίηση του αργοναυτικού καταλόγου από τα αντίστοιχα ομηρικά του πρότυπα έγκειται ωστόσο στην ανανέωση της μορ-

λαμώνας, Πηλέας, Ίδας) και της ευσέβειας (Ίδμονας, Φινέας, Μόψος, Ορφέας). Από την άλλη πλευρά, ο J. J. Clauss, *The Best of the Argonauts...*, ό.π., σσ. 30-32, περιορίζεται στη θεματική αντίθεση ανάμεσα στους ήρωες που οφείλουν την επιτυχία τους στην ικανότητα να επικοινωνούν με εξωανθρώπινες μορφές ζωής (23-120 ομάδα με επικεφαλής τον Ορφέα) και σε εκείνους που νικούν χάρη στη σωματική τους ρώμη (121-223 ομάδα με επικεφαλής τον Ηρακλή).

63. Η θεώρηση των *Αργοναυτικών* ως μιας συνειδητής άσκησης στις τεχνικές και τις συμβάσεις της επικής αφήγησης αποτελεί κοινό τόπο της νεότερης βιβλιογραφίας (J. F. Carspecken, ό.π., R. L. Hunter, *The Argonautica of Apollonius...*, ό.π., σσ. 101-151, M. De Forest, ό.π., κυρίως σσ. 18-36, V. Knight, *The Renewal of Epic. Responses to Homer in the Argonautica of Apollonius* [Mnemosyne, 152], Leiden, Brill, 1995, και βέβαια S. Goldhill, ό.π., σσ. 284-333).

φής. Παραδοσιακά ο κατάλογος είναι ένα περιγραφικό περιβάλλον, όπου ευδοκίμει η ονομαστική έκφραση, η αρχαϊκού τύπου απαρίθμηση και η παρατακτική σύνδεση. Για τον Απολλώνιο ο κατάλογος αποτελεί το κατάλληλο πλαίσιο για να ενσωματωθεί τόσο ο αφηγηματικός παράγοντας όσο και η ποιητική φωνή. Η αφηγηματική παράμετρος του αργοναυτικού καταλόγου δεν έγκειται μόνο στην περιστασιακή και παρεκβατική πρόσληψη βιογραφικών ανεκδότων, αλλά και στην επιτόνηση της διάστασης του χρόνου⁶⁴. Η γενεαλόγηση των Αργοναυτών σε σχέση με τους ήρωες της *Ιλιάδας*⁶⁵ και η χρονολόγησή τους σε συνάρτηση με γεγονότα-ορόσημα, όπως η Λαπιθοκενταυρομαχία (41-43) και το κυνήγι του Καλυδώνιου κάπρου (190-198), τους τοποθετεί με ακρίβεια στον μυθικό χρόνο⁶⁶. Παράλληλα, η σκιαγράφηση του παρελθόντος και η προφητική προβολή στο μέλλον κάθε προσώπου αποτελούν αναντίρρητα τεχνικές αφήγησης. Το ίδιο ισχύει και για τη ζωντανή και επίμονη υπενθύμιση του χωροχρονικού πλαισίου του καταλόγου, δηλαδή της συγκέντρωσης των Αργοναυτών στο λιμάνι της Ιωλκού, που προσδιορίζεται με τακτικά αριθμητικά, χρονικά και τοπικά επιρρήματα και ρήματα κίνησης. Από την άλλη πλευρά, η φωνή του ποιητή αναπαράγεται πολλαπλά στον αργοναυτικό κατάλογο, ενώ αντίθετα στον ομηρικό κατάλογο έχει απλώς συστατική λειτουργία και πληροφοριακό χαρακτήρα⁶⁷. Η παρεμβολή του αφηγητή

64. Η πληρέστερη μελέτη, που αξιοποιεί και τις σύγχρονες αφηγηματολογικές θεωρίες, σχετική με τις μορφές αφήγησης στα Αργοναυτικά ανήκει στον M. Fusillo, ό.π.

65. Από όσους εμφανίζονται στον αργοναυτικό κατάλογο, οι παρακάτω ήρωες σχετίζονται με πρόσωπα που απαντούν στην *Ιλιάδα*: ο Πολύφημος, ο Θησέας, ο Πειρίθους και ο Αυγείας συγκαταλέγονται από τον Νέστορα στους ήρωες του απώτερου παρελθόντος (A 263-265 και B 701-702): οι περισσότεροι Αργοναύτες – Ίφικλος I, Αδμητος, Κόρωνος, Ευρυδάμαντας, Μενοίτιος, Οϊλέας, Κλυτίος, Τελαμώνας, Πηλέας, Πειρίθους, Ηρακλής, Αγκαίος I, Ιάσοντας – ανήκουν στην αμέσως προηγούμενη γενιά, αφού πολλοί Αχαιοί αναφέρονται ως παιδιά τους: ορισμένοι, όπως ο Ταλαός και ο Ηρακλής, είναι πρόγονοι των ιλιαδικών ηρώων· ο Αμφιδάμαντας (K 268-269, Ψ 87) και ο Μελέαγρος (I 529-599) μνημονεύονται σε εμβόλιμες αφηγήσεις· ο Ίδας αναφέρεται αόριστα ως υπόδειγμα δύναμης και τόλμης (I 558-560): δύο μόνον ήρωες, ο Κάστορας και ο Πολυδεύκης, είναι δυνατόν μέσω της αδελφικής τους σχέσης με την Ελένη να είναι σύγχρονοι του τρωικού πολέμου (Γ 237). Ο D. N. Levin, ό.π., σσ. 32-34 θεωρεί ότι ο Απολλώνιος απέφυγε να συμπεριλάβει μεταξύ των Αργοναυτών ορισμένους τρωικούς ήρωες που απαντούσαν σε άλλους αργοναυτικούς καταλόγους, όπως λ.χ. τον Νέστορα, προκειμένου να μη διαταράξει τη σχετική χρονολόγηση του μύθου.

66. Τα γεγονότα αυτά κατά τον C. R. Beye, *Epic and Romance...*, ό.π., σ. 22, δίνουν στον κατάλογο «μια ρεαλιστική θέση στην απόλυτη χρονολόγηση». Πρβ. και τον P. Haendel, ό.π., σσ. 18-19, που υπογραμμίζει ότι ο Απολλώνιος βλέπει τον αργοναυτικό μύθο μέσα σε ένα ιστορικά και γεωγραφικά προσδιορισμένο σύστημα. Ο ίδιος μελετητής (ό.π., σ. 24, σημ. 2) συνδέει την τεχνική αυτή του Απολλωνίου με τον μηχανισμό σχετικής χρονολόγησης που χρησιμοποιούσε ο Ελλάνικος.

67. Για τη φωνή του ποιητή, που φαίνεται να είναι πανταχού παρούσα στα Αργοναυ-

αποτυπώνεται κυρίως σε λόγιες παρεκβάσεις, δηλαδή στα μυθολογικά παραδείγματα, στα αιτιολογικά σχόλια, στις γεωγραφικές παρατηρήσεις, στις περίπλοκες γενεαλογήσεις, στην αναφορά σε προηγούμενες πραγματεύσεις των εξιστορούμενων μύθων.

Η ειδολογική διασταύρωση δεν έγκειται μόνο στη σύμμιξη περιγραφικών και αφηγηματικών στοιχείων, αλλά και στην άμβλυση του επικού κώδικα μέσω της υιοθέτησης υμνικών και επυλλιακών συμβάσεων. Η αναβίωση του υμνικού είδους με νεοτερικούς όρους από τον Καλλίμαχο επηρεάζει και το έπος του Απολλωνίου. Δεν είναι μόνον η διαπίστωση ότι τα Αργοναυτικά εισάγονται με ένα υμνικό προοίμιο (1.1-4 *ἀρχόμενος σέο, Φοῖβε ...*) και ολοκληρώνονται με έναν υμνικό επίλογο (4.1773-1776) που υποστηρίζει μια τέτοια θεώρηση⁶⁸. Οι υμνικές φόρμουλες απαντούν και στον αργοναυτικό κατάλογο, αποτυπωμένες τόσο στον επαναλαμβανόμενο όρο *ᾄοιδῆ* και τα παράγωγά του όσο και στον εναρκτήριο λογότυπο *πρῶτά νυν Ὀρφήος μνησόμεθα ... (23)*⁶⁹. Σε θεματικό επίπεδο η ειδολογική συγγένεια του καταλόγου με τον ύμνο είναι ακόμη εμφανέστερη: η αναδρομή στην ερωτική ένωση που οδήγησε στη γέννηση των ηρώων και η αναφορά στις υπερφυσικές ικανότητες και τα επιτηδεύματά τους απηχούν αναμφίβολα την *αρεταλογία* των τυπικών ομηρικών ύμνων⁷⁰. Αλλά και ο αφηγηματικός πυρήνας του αργοναυτικού καταλόγου – η αφήγηση για τις θαυματικές μουσικές ικανότητες του Ορφέα (26-31), η μυθολογική παρέκβαση σχετικά με τον ηρωικό θάνατο του Καινέα στη Λαπιθοκενταυρομαχία (59-64) και βέβαια η εξιστόρηση του ηράκλειου άθλου

τικά, σε αντίθεση με την επική αντικειμενικότητα των ομηρικών επών, βλ. R. L. Hunter, *The Argonautica of Apollonius...*, ό.π., σσ. 101-119. Η M. De Forest, ό.π., σσ. 1-17, θεωρεί ότι ο Απολλώνιος υιοθετεί ως φωνή του αφηγητή την persona του Καλλιμάχου προκειμένου να συνθέσει ένα κατεξοχήν αντικαλλιμαχικό είδος, το εκτεταμένο ηρωικό έπος.

68. Είναι κοινός τόπος της έρευνας ότι τα Αργοναυτικά πλαισιώνονται από υμνικές φόρμουλες, βλ. κυρίως S. Goldhill, ό.π., σσ. 287 και 294, R. L. Hunter, *The Argonautica of Apollonius...*, ό.π., σσ. 127-129, J. J. Clauss, *The Best of the Argonauts...*, ό.π., σ. 16, και M. De Forest, ό.π., σ. 38 και σημ. 4.

69. Πρβ. αντίστοιχα στους ομηρικούς ύμνους: *σεῖο και ἄλλης μνήσομ' ᾄοιδῆς* (*Εἰς Δήμ.* 495), *μνήσομαι οὐδὲ λάθωμαι Ἀπόλλωνος* (*Εἰς Απόλλ.* 1), *ἄμφι Διώνυσον ... μνήσομαι* (*Εἰς Διόν.* 1-2) κ.ο.κ.

70. Εκτεταμένες αφηγήσεις για τις συνθήκες γέννησης των θεών απαντούν στους ομηρικούς ύμνους *Εἰς Απόλλωνα* (5-139), *Εἰς Ερμῆν* (3-12), και βέβαια στη νεοτερική παραλλαγή του μοτίβου στον καλλιμαχικό *Ὑμνος εἰς Δία* (4-54). Το ερωτικό σμίξιμο αποτελεί κεντρικό θέμα του ομηρικού ύμνου *Εἰς Αφροδίτην* και απηχείται πιθανότατα στην ένωση του Βορέα και της Ωρείθυιας στον αργοναυτικό κατάλογο. Τέλος, δύο χαρακτηριστικά δείγματα της εξιστόρησης των θεϊκών κατορθωμάτων απαντούν στους ομηρικούς ύμνους *Εἰς Απόλλωνα* (φόνευση του Πύθιου δράκοντα και ίδρυση του δελφικού μαντείου 182-387) και *Εἰς Ερμῆν* (κατασκευή της λύρας και κλοπή των κοπαδιών του Απόλλωνα 13-573). Αναλυτικά για το περιεχόμενο των ύμνων βλ. Wünsch, «Hymnos», RE IX.1, 140-156.

(125-129) – αποτελεί ένα είδος σμίκρυνσης του επικού τμήματος των τριτοπρόσωπων ύμνων. Κατά συνέπεια, δεν θα ήταν παράτολμη η υπόθεση ότι ο Απολλώνιος συνέλαβε ορισμένες πολύστιχες καταχωρίσεις του αργοναυτικού καταλόγου ως μικρογραφίες ύμνων αφιερωμένων όχι σε θεότητες αλλά σε μυθικούς ήρωες του παρελθόντος. Στο επιχείρημα αυτό συνηγορεί επιπλέον και ο χαιρετισμός των ηρώων στο προοίμιο με τη φράση *παλαιγενέων κλέα φωτῶν / μνήσομαι* (1.1-2), κυρίως όμως η υμνική αποστροφή στους Αργοναύτες στο κλείσιμο του έπους *Ἰλατ' ἀριστήων μακάρων γένος* (4.1773)⁷¹.

Ο δεύτερος ειδολογικός συντελεστής του αργοναυτικού καταλόγου συνδέεται με το επύλλιο⁷². Το νεότερο επύλλιο πραγματεύεται σπάνιους μύθους χωρίς εμφανή ηρωικό-πολεμικό χαρακτήρα και ελάσσονα επεισόδια από τον βίο των θεών και των ηρώων με ρεαλιστικό επίχρισμα και ψυχολογικές προεκτάσεις. Στην επυλλιακή θεματογραφία ανήκουν κάποιες εκτεταμένες αφηγηματικές παρεκβάσεις του αργοναυτικού καταλόγου, όπως η εξημέρωση των στοιχείων της φύσης από τον Ορφέα (23-31), ο παράξενος θάνατος του Καινέα (59-64) και η ερωτική ιστορία της Ωρείθυιας και του Βορέα (212-218)⁷³, οι υπαινιγμοί σε άγνωστα περιστατικά από τον βίο μυθικών προσώπων (η αιχμαλωσία του Θησέα και του Πειρίθου στον Άδη (101-103), η επιστροφή του Ηρακλή από το κυνήγι του Ερυμάνθου κάπρου (124-131)⁷⁴, ακόμη και η μνεία προσφιλών ελληνιστικών ηρώων – του Πολύφημου (40), του Ίφικλου (45), του Πηλέα

71. Ο Απολλώνιος θεοποιεί τους Αργοναύτες προκειμένου να τους εντάξει στο υμνικό πλαίσιο του έπους του. Σύμφωνα με τα όσα σημειώνει ο R. L. Hunter, *The Argonautica of Apollonius...*, ό.π., σσ. 127-128, οι Αργοναύτες προσεγγίζουν τον τύπο των ησιόδειων «ηρώων», καθώς συνδέονται στενά με το γένος των θεών και των ημιθέων· μάλιστα το γεγονός ότι ορισμένοι Αργοναύτες (λόγου χάρη οι Διόσκουροι) είχαν και τις τοπικές τους λατρείες τους τοποθετεί πάνω από το ανθρώπινο επίπεδο. Επιπλέον, ο C. R. Beye, *Epic and Romance...*, ό.π., σ. 14, επισημαίνει την ασυνήθιστη απόδοση του χαρακτηρισμού *μάκαρες* στους θνητούς Αργοναύτες, ενός χαρακτηρισμού που συνοδεύει κατεξοχήν τις θεότητες στην υμνογραφική παράδοση.

72. Το ότι ο Απολλώνιος συγγράφει ένα μεγάλο έπος υπό την επίδραση του επυλλίου υποστηρίζει η M. M. Cump, *The Epyllion from Theocritus to Ovid*, London 1931, σσ. 245-248, επισημαίνοντας τα ακόλουθα γνωρίσματα: (α) την επεισοδιακή μορφή πολλών ιστοριών που συνδέονταν με την αργοναυτική εκστρατεία, (β) την τάση για συχνές παρεκβάσεις, και (γ) το κεντρικό θέμα του έρωτα Ιάσονα και Μήδειας.

73. Ο Οβίδιος στις *Μεταμορφώσεις* (10.8-85 και 11.1-66) αφιερώνει δύο επεισόδια στον Ορφέα, που συγκαταλέγεται στους πιο αγαπημένους ελληνιστικούς ήρωες (Ερατοσθ. *Καταστερ.* 24, Virg. G. 4.453-456). Ο Καινέας ανήκει στους ήρωες που γοήτευσαν ιδιαίτερα τους ρωμαίους νεοτερικούς ποιητές (Virg. *Aen.* 6.448-449, Ov. *Met.* 12.459-532). Για την Ωρείθυια και τον Βορέα βλ. Virg. G. 4.463 και Υγίν. *Fab.* 14, πρβ. για τη συγγενή θεματική και το ερωτικό επύλλιο *Ευρώπη* του Μόσχου.

74. Ο Θησέας και ο Ηρακλής είναι οι αγαπημένοι ήρωες ελληνιστικών επυλλίων (Καλλίμαχος *Εκάλη*, Θεόκριτος *Ηρακλίσκος* και *Ηρακλής Λεοντοφόνος*).

(94), του Ύλα (131), των Διόσκουρων (146-148), του Αυγεία (172), του Μελέαγρου (191)⁷⁵. Επυλλιακή διάσταση προσδίδει στον αργοναυτικό κατάλογο τόσο η αναφορά σε κάποια εξειδικευμένη περιγραφική λεπτομέρεια (στους στ. 182-184 ο τρόπος που ο Εύφημος περπατά πάνω στο νερό), διανθισμένη ενίοτε και με ρεαλιστικά στοιχεία (λόγου χάρη στους στ. 125-129 στην περιγραφή της απόθεσης του Ερυμάνθιου κάπρου στην αγορά των Μυκηνών) όσο και η προσαρμογή της έκφρασης, που στο ομηρικό έπος αποτελεί αυτόνομη περιγραφική ενότητα, στα συμφραζόμενα του καταλόγου (ιδίως στην περιγραφή της εμφάνισης του Αγκαίου (168-169)⁷⁶ και των φτερωτών Βορεάδων). Ακόμη και αφηγηματικοί τρόποι του επυλλίου εντάσσονται στο στενό πλαίσιο του αργοναυτικού καταλόγου. Το σχήμα «παραμυθική έναρξη (με το ποτέ) – γραμμική αφήγηση – απότομο κλείσιμο (συχνά με ένα αίτιο)» απαντά σε δύο αφηγήσεις που αναγνωρίσαμε ως δυνάμει επυλλιακές: την ιστορία του Ορφέα και τον έρωτα της Ωρείθυιας και του Βορέα. Από την άλλη πλευρά, η εμφάνιση σε μια ξεχωριστή δραματική στιγμή ενός ευρύτερου μύθου αξιοποιείται χαρακτηριστικά στο στιγμιότυπο του θανάτου του Καινέα κατά τη διάρκεια της Λαπιθοκενταυρομαχίας⁷⁷.

Μια άλλη παράμετρος που διαφοροποιεί τον κατάλογο του Απολλωνίου από τα αντίστοιχα ομηρικά του πρότυπα σχετίζεται με την εναλλαγή της τονικότητας σε περιγραφές και αφηγήσεις. Είναι γνήσια ελληνιστική η τάση της συνύπαρξης ακραίων συγκινησιακών διακυμάνσεων, λόγου χάρη του τραγικού (όταν προαναγγέλλεται ο θάνατος του Ίδμονα, του Κάνθου και του Μόψου)⁷⁸ και του κωμικού (όπως στην ηράκλεια μεγέθυνση της πρωτόγονης περιβολής του Αγκαίου ή στην υπερβολική περιγραφή της ανυπομονησίας του Ηρακλή να συστρατευθεί με τους

75. Ο Πολύφημος απεκδύεται την απειλητική μορφή του Κύκλωπα στην *Οδύσσεια* και μεταμορφώνεται σε τρυφερό εραστή της Νηρηίδας Γαλάτειας από τους ελληνιστικούς ποιητές (Θεόκρ. *Ειδ.* 11, Καλλ. *Επ.* 46). Για την παροιματική ταχύτητα του Ίφικλου βλ. Καλλ. *Αί.* απ. 75.46, Θεόκρ. *Ειδ.* 24.25-26, Παρθένιος απ. 635. Ο Πηλέας είναι ο κεντρικός πρωταγωνιστής στο επύλλιο 64 του Κάτουλλου. Με τον έρωτα του Ηρακλή για τον Ύλα ασχολήθηκε ο Θεόκριτος στο *Ειδ.* 13, ενώ οι περιπέτειες των Διόσκουρων είναι το θέμα του θεοκρίτειου επυλλίου 22 (πρβ. Ερατοσθ. *Καταστ.* 10). Ο Αυγείας εμφανίζεται ως βασιλιάς της Ήλιδας στον *Ηρακλή Λεοντοφόνο* του Θεοκρίτου (*Ειδ.* 25). Τέλος, η ιστορία του Μελέαγρου στην *Ιλιάδα* θα μπορούσε να θεωρηθεί εμβόλιμο επύλλιο (I 529-599). Για τη ρωμαϊκή πραγμάτευση των περιπετειών του Μελέαγρου βλ. *Ον. Μετ.* 8.270-413 και 515-528.

76. Η εμφάνιση του Αγκαίου είναι ευριπίδεια ανάμνηση (Ευρ. απ. 530.5-6 N³ *πελέκως δὲ δίστομον / γένυν ἔπαλλ' Ἀγκαῖος*), βλ. σχετικά W. Kühlmann, *ό.π.*, σσ. 178-179 σημ. 66.

77. Και οι δύο αυτοί αφηγηματικοί τρόποι επισημαίνονται από τον R. L. Hunter στο υπό δημοσίευση άρθρο του «*Poesia epica, ma non troppo*».

78. Για το πάθος που δημιουργεί η προοικονομία αυτών των θανάτων βλ. M. Fusillo, *ό.π.*, σσ. 100 και 105.

Αργοναύτες⁷⁹). Οι διαθέσεις και η ατμόσφαιρα του αργοναυτικού καταλόγου ποικίλουν αναλόγως: υπάρχει το θαυματικό (26-27 [Όρφέας] *ένεπουσιν άτειρέας οὔρεσι πέτρας / θέλξει άοιδάων ένοπη ποταμών τε ρέεθρα*) και το υπερφυσικό στοιχείο (153-155 η ικανότητα του Λυγκέα να βλέπει και κάτω από τη γη και 182-184 η δυνατότητα του Εύφημου να περπατάει στην επιφάνεια της θάλασσας)⁸⁰, η ειδυλλιακή περιγραφή (219-223 στην αισθησιακή εμφάνιση των Βορεάδων), η παραμυθική διάσταση (όπως όταν ο Καινέας θάβεται ζωντανός στη γη, αλώβητος από τα χτυπήματα των Κενταύρων (59-64)), η ψυχολογική απόχρωση (97-100 η σχέση του πατέρα με τον μοναχογιό του), η ανθρώπινη λεπτομέρεια (43-44 η σωματική αναπηρία του Πολύφημου). Όμως τα Αργοναυτικά δεν προσφέρονται για υψηλές συγκινησιακές εξάρσεις σε αντίθεση με το ομηρικό έπος, όπου η μικροϊστορία των ελάσσωνων ηρώων αποσκοπεί στη συναισθηματική κλιμάκωση. Ο Απολλώνιος όχι μόνον αμβλύνει τα βιογραφικά ανέκδοτα, τοποθετώντας τα στο πλαίσιο μιας καταλογικής απαρίθμησης ηρώων, αλλά επιπλέον αποστασιοποιείται από αυτά παρεμβάλλοντας την ποιητική φωνή, που αποτυπώνεται στον επιστημονικό ρεαλισμό (38-39 *ένθα μέν Άπιδανός τε μέγας και δϊος Ένιπέυς / άμφω συμφορέονται, άπόπροθεν εις έν ίόντες*), στο ακαδημαϊκό ύφος (177-178 [Πελλήνην], *ήν ποτε Πέλλης / πατροπάτωρ έπόλισσεν έπ' όφρύσιν Αϊγιαλοϊο*), στην κριτική αιχμή (λόγου χάρη στην υπόμνηση της ανοησίας – 93 *άφραδίη* – των Αιακίδων ή της πολεμικής ανωτερότητας του Μελέαγρου (196-197))⁸¹ και στην αιτιολογική ερμηνεία (28-31 εξήγηση της ευθύγραμμης διάταξης των δέντρων στη θρακική Ζώνη).

Η τελευταία παρατήρηση αφορά το κατεξοχήν αρχαϊκό στοιχείο του ηρωικού καταλόγου, την ονοματολογία. Στη ρητορική του παραδοσιακού επικού καταλόγου, όπου συμπαρατάσσονται παρατακτικά κυριωνύμια,

79. Ο D. L. Pike, «The Comic Aspects of the Strongman-hero in Greek Myth», *AClass* 23 (1980) 37-44, διαβλέπει το κωμικό στοιχείο στην εγκατάλειψη του αιχμαλωτισμένου Ερμάνθιου κάπρου στην αγορά των Μυκηνών από τον Ηρακλή και στην παιδαριώδη βιασύνη του να γίνει Αργοναύτης.

80. Η μαγεία ενυπάρχει βέβαια στον πυρήνα του αργοναυτικού μύθου, δηλαδή στη μορφή της Μήδειας, αλλά και στις εξωανθρώπινες δυνάμεις που εκπροσωπούν οι βοηθοί του Ιάσονα, ο Όρφέας, οι Βορεάδες, ο Εχίονας και ο Λυγκέας (C. R. Beye, *Epic and Romance...*, ό.π., σσ. 41-45).

81. Ο G. O. Hutchinson, *Hellenistic Poetry*, Oxford 1988, σσ. 85-96, θεωρεί ότι η συνεχής υπόμνηση της ποιητικής φωνής έχει διαλυτική επίδραση στην αφήγηση. Ο κατακερματισμός της αφήγησης – και συνεπώς των συναισθημάτων που αυτή προκαλεί – οφείλεται και στη δόμηση του αργοναυτικού καταλόγου από αυτόνομα βιογραφικά επεισόδια. Για την αποστασιοποιητική λειτουργία της πλαισίωσης στην ελληνιστική ποίηση βλ. τα όσα σημειώνει ο S. Goldhill, ό.π., σσ. 223-261, σε σχέση με τα ειδύλλια του Θεοκρίτου.

γενεαλογικά και γεωγραφικά ονόματα σε ονοματικής σύστασης στίχους⁸², ο Απολλώνιος προσθέτει κάποιες νεοτερικές πινελιές. Πρώτα πρώτα η ονοματολογία στον αργοναυτικό κατάλογο δεν διαμορφώνεται με βάση τα αυστηρά κριτήρια του ομηρικού έπους, όπου κυριαρχεί συντριπτικά το ανθρωπωνύμιο και το τοπωνύμιο, αλλά εμπλουτίζεται τόσο με το ονοματικό επίθετο (κυρίως θηλυκού γένους γεωγραφικό *Πιμπληίς, Βιστωνίς, Δολοπηίς ...* και γενεαλογικό *Φυλακίς, Μενετής, Μινυίς ...*) και επίρρημα (*Πιερίηθεν, Κεχροπίηθεν, Άραιθυρέηθεν, Άργόθεν, Σπάρτηθεν, Άρήνηθεν, Άρκαδίηθεν*) όσο και με το εξειδικευμένο (*Βιστωνίς, Λυρκήιον, Ίμβρασίς ...*), το αρχαϊκό (*Δολοπηίδα, Κεχροπίηθεν ...*), το περιφραστικό (*σκοπιής Πιμπληίδος, Ταιναρίην χθόνα, Έρυμάνθιον τΐφος, Άτθίδι νήσω ...*) και φυσικά το γενεαλογικό όνομα (*Αίσονίδης, Εϊλατίδης, Καινεΐδης, Άκτορίδης, Άβαντιάδης ...*). Σε ένα δεύτερο στάδιο, ο ελληνιστικός επικός αξιοποιεί το όνομα ως παράγοντα ποιητικού φορμαλισμού, όταν το χρησιμοποιεί σε σχήμα επανάληψης (λ.χ. 87-88 *άπηνέος Εύρύτου υΐες, / Εύρύτου*) ή πολύπτωτου (163-171 με το όνομα του Αλεού), σε ονοματικά συμπλέγματα δύο ή τριών ονομάτων (λ.χ. 56 *Μενετηίδος Άντιανείρης, 68-69 λίμνης Ξυνιάδος Κτιμένην Δολοπηίδα*), ακόμη και ως πρωταρχική δομική μονάδα ολόκληρων στίχων (47, 68, 72, 74, 77, 118 κ.ο.κ.). Δεν λείπουν τέλος οι συχνές ακουστικές παρηγήσεις (77 *Κάνθος - Κάνηθος, 172-173 Ήλίοιο - Ήλείοισι*) και ο σχηματισμός ετυμολογικών λογοπαιγνίων (για παράδειγμα 35-36 *Άστερίων ... ὄν ῥα Κομήτης γείνατο, 177 Πελλήνης ... ἦν ποτε Πέλλης ... ἐπόλισεν*)⁸³.

Ο κατάλογος των Αργοναυτών, τοποθετημένος εμφαντικά στην αρχή του έπους, λειτουργεί προγραμματικά ως προς τον χειρισμό του ομηρικού κώδικα από τον ελληνιστικό ποιητή. Ο αργοναυτικός κατάλογος οφείλει την ύπαρξή του στο ιλιαδικό πρότυπο του *Καταλόγου Νεών*. Η αναθεώρηση όμως της τυπολογίας του είναι ριζική· η φορμαλιστική επεξεργασία, η αφηγηματική παράμετρος, το παιχνίδισμα των τόνων, οι υμνικές συμβάσεις, το επυλλιακό επίχρισμα υπακούουν στην ανατρεπτική προσέγγιση της ποιητικής παράδοσης από έναν γνήσια καλλιμαχικό ποιητή. Από δραματική άποψη ο αργοναυτικός κατάλογος συμβάλλει στον έλεγχο των αξιών του ομηρικού κόσμου, αξιών που προσαρμόζονται

82. Για τη δομική και υφολογική μονοτονία του *Καταλόγου Νεών* βλ. B. Powell, «Word Patterns in the Catalogue of Ships (B 494-709)», *H* 106 (1978) 255-264, M. W. Edwards, «The Structure of Homeric Catalogues», *TAPhA* 110 (1980) 83-92, και E. Visser, ό.π., σσ. 53-61.

83. Η χρήση ονομάτων με ακουστικούς συνειρμούς προέρχεται από τους καταλόγους του Ησιόδου (H. Trüb, ό.π., σσ. 7-12). Για τη μαγική λειτουργία των καταλόγων και την προέλευσή τους από την προφορική παράδοση βλ. W. Kühlmann, ό.π., σσ. 1-22.

στα ατομικά και πιο ανθρώπινα μέτρα των Αργοναυτών⁸⁴. Εξάλλου, δεν είναι τυχαίο ότι η τελική ευόδωση του αργοναυτικού άθλου, η κατάκτηση του Χρυσόμαλλου Δέρατος, οφείλεται στις μαγικές ικανότητες της Μήδειας: η ειρωνική αντιπαράθεση μίας γυναικείας μορφής με ένα πλήθος προικισμένων ανδρών αντικατοπτρίζει επιπροσθέτως και τον προβληματισμό του Απολλωνίου σχετικά με τη χρησιμότητα του ηρωισμού σε μια μάλλον αντιηρωική εποχή⁸⁵.

Θεσσαλονίκη

EBINA ΣΙΣΤΑΚΟΥ

84. Μια συστηματική προσέγγιση της αναθεώρησης των ομηρικών ηρωικών αξιών από τον Απολλώνιο επιχειρεί ο S. Goldhill, *ό.π.*, σσ. 313-321.

85. D. L. Pike, *ό.π.*, 29. O C. R. Beye, *Epic and Romance...*, *ό.π.*, σ. 84, χαρακτηρίζει τα Αργοναυτικά ως «αλληγορία της αχρηστίας του ήρωα στην αλεξανδρινή εποχή και συμβολική διακήρυξη του τέλους της συμβατικής επικής ποίησης». Για τον ρόλο των γυναικών στο έπος του Απολλωνίου βλ. S. A. Natzel, «Κλέα γυναικῶν»: *Frauen in den Argonautika des Apollonios Rhodios*, Trier 1992.